

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»**

Θέμα Διπλωματικής:

«Η πολιτική της Ρωσίας στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Από την Κριμαία στην Ουκρανία»

Διπλωματική εργασία του Μαργαρίτη Σταβάρα (ΑΜ: 4332021028)

Επιβλέπων Καθηγητής : κος Μαρίς Γεώργιος

Μέλη επιτροπής :

1. κος Ιωάννης Σακκάς
2. κος Ιωάννης Σεϊμένης

ΡΟΔΟΣ, ΜΑΙΟΣ 2023

Αφιερώνεται στη σύζυγο μου Ελένη,
για την υπομονή και στην αμέριστη στήριξη της όλα αυτά τα χρόνια.

“ ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.”

Περίληψη

Η Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία αντιπροσωπεύει τον πρώτο μεγάλο πόλεμο στην Ευρώπη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο πόλεμος συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, με την ανθρωπότητα να είναι μάρτυρας της εξέλιξης ενός φρικτού γεωπολιτικού δράματος. Η προσάρτηση της χερσονήσου της Κριμαίας, τον Μάρτιο του 2014 και ο εν εξελίξει πόλεμος, έθεσαν τέλος στην ψευδαίσθηση της ΕΕ ότι στην Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα, οι στρατιωτικές συγκρούσεις και οι εδαφικές κατακτήσεις ανήκαν μόνο στην ιστορία. Την τελευταία δεκαετία, η ΕΕ είχε χτίσει την εξωτερική της πολιτική στην υπόθεση ότι, ελλείψει κλασικών στρατιωτικών απειλών, οι προκλήσεις για την ασφάλεια θα προέρχονται από μη κρατικούς παράγοντες: τρομοκρατία, οργανωμένο έγκλημα και περιφερειακές συγκρούσεις τύπου Βαλκανίων¹. Πάνω σ' αυτή την υπόθεση λοιπόν, η εξωτερική πολιτική των Βρυξελλών στον εικοστό πρώτο αιώνα βασίστηκε στην προβολή κανόνων και αξιών στο εξωτερικό παρά στη στρατιωτική ισχύ². Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία ανάγκασε ξαφνικά τους ηγέτες της Ένωσης να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα και να συνειδητοποιήσουν ότι η στάση τους απέτυχε αναφορικά μ' έναν από τους θεμελιώδεις στόχους της ΕΕ: να αποτρέψει τον πόλεμο στην Ευρώπη. *«Η ειρήνη θεωρήθηκε δεδομένη. Αυτό δεν ισχύει πλέον»*, είπε η Dr Jana Puglierin - Senior Policy Fellow at the European Council on Foreign Relations (Lopez, 2022).

Ο κύριος στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η εξέταση της Ρωσικής πολιτικής σε δύο σημαντικές γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής: α) των Βαλκανίων και β) της Ανατολικής Μεσογείου. Δύο περιοχές στις οποίες υπάρχουν κράτη που ανήκουν σε διαφορετικές ηπείρους, κουλτούρες, θρησκείες, με χρόνια αντιπαλότητα και σύγκρουση συμφερόντων. Επικεντρωνόμαστε χρονικά από τη περίοδο προσάρτησης της Κριμαίας (Μάρτιος 2014) μέχρι και τον εν εξελίξει πόλεμο της Ουκρανίας (Φεβρουάριος 2022),

---

¹ European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World - EU Global Strategy— European Commission, (Brussels: EU Global Strategy, 2003), Ανακτήθηκε από: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

² Για την ΕΕ, αυτοί οι κανόνες και οι αξίες ορίζονται στο άρθρο 2 της Συνθήκης της Λισαβόνας της ΕΕ: «Η Ένωση βασίζεται στη σημασία του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες. Αυτές οι αξίες είναι κοινές στα κράτη μέλη σε μια κοινωνία στην οποία κυριαρχεί ο πλουραλισμός, η μη διάκριση, η ανεκτικότητα, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη και η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών». Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, 13 Δεκεμβρίου 2007, 2007/C 306/01.

επιχειρώντας φυσικά και μια σύντομη ανασκόπηση της παρουσίας της Ρωσίας στις περιοχές αυτές πριν από την προαναφερθείσα περίοδο. Στηριζόμαστε σε μεγάλο βαθμό στη θεωρία του ρεαλισμού και συγκεκριμένα εστιάζουμε στον επιθετικό ρεαλισμό, κύριος εκφραστής του οποίου είναι ο John Mearsheimer, ο οποίος υποστηρίζει ότι η Δύση είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για τις συν τελούμενες εξελίξεις στο πεδίο της Ουκρανίας. Υποστηρίζουμε ότι, παρά την υπάρχουσα ρωσική επιρροή στη περιοχή των Βαλκανίων αλλά και της παρουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, η επιρροή και η δυναμική της έχει υπερεκτιμηθεί και στις δύο αυτές περιοχές. Μέσω της ανάλυσης, εξετάζουμε και καταδεικνύουμε τις διαφορετικές στρατηγικές της Ρωσίας στις δύο προαναφερθείσες περιοχές για την αλλαγή της ισορροπίας ισχύος και γίνεται αναφορά στον σημαντικό αντίκτυπο που έχει επιφέρει ο δραματικός πόλεμος της Ουκρανίας στο πλαίσιο της ασφάλειας, της ενέργειας και της οικονομίας στις δύο αυτές περιοχές.

Λέξεις-κλειδιά: Ουκρανία, Ρωσία, πόλεμος,, Βαλκάνια, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ανατολική Μεσόγειος, επιρροή, ενέργεια

Συντομογραφίες-Συντομεύσεις-Λατινικοί όροι

ΕΕ = Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΣΣΔ = Ένωση Σοσιαλιστικών Σοβιετικών Δημοκρατιών

ΗΠΑ = Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΑΚ = Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών

ΜΚΟ = Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΟΑΣΕ = Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη

ΟΗΕ = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΓΔΜ = Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

ΚFOR = Kosovo Force

NATO = North Atlantic Treaty Organization

TAP = Trans Adriatic Pipeline

TANAP = Trans Anatolian Pipeline

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική αποτελεί το τελικό στάδιο μίας προσπάθειας που ξεκίνησε πριν από δύο έτη με στόχο να ολοκληρώσω με επιτυχία τη φοίτηση στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο» του τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών, κ. Μαρή Γεώργιο, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε αναθέτοντάς μου το συγκεκριμένο θέμα, καθώς και για την καθοδήγηση και τις χρήσιμες παρατηρήσεις του κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	4
Συνοτομογραφίες-Συνοτομεύσεις-Λατινικοί όροι	6
Ευχαριστίες	7
Εισαγωγή.....	10
1. Ο επιθετικός ρεαλισμός ως εξηγητικό εργαλείο της Ρωσικής επιθετικότητας	14
1.1 Οι τρεις κυρίαρχες προσεγγίσεις πάνω στις διεθνείς σχέσεις	14
1.2 Επιθετικός ρεαλισμός.....	16
1.3 Η ουκρανική κρίση του 2014 και η προσάρτηση της Κριμαίας.....	18
2. Η Ρωσική Εξωτερικής Πολιτική και Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας	21
2.1 Εισαγωγή.....	21
2.2 Μια νέα εξωτερική πολιτική	21
2.3 Το Δόγμα των Τριών Γεωστρατηγικών Επιταγών	24
2.4 Ο ρόλος του Πούτιν στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας.....	25
3. Η Ρωσική παρουσία στα Βαλκάνια.....	28
3.1 Εισαγωγή.....	28
3.2 Η Ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια διαχρονικά	28
3.3 Η στάση της Ρωσίας στα Βαλκάνια μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας το 2014.	30
3.3.1 Ενέργεια	30
3.3.2 Συμμετοχή Σερβικών Εθνικιστικών Ομάδων στην Ανατολική Ουκρανία.....	31
3.3.3 Μη συμμετοχή στις Δυτικές κυρώσεις.....	31
3.3.4 Κοσσυφοπέδιο και Κριμαία	31
3.3.5 Παρέμβαση στην εσωτερική πολιτική άλλων χωρών	33
3.3.6 Συμπεράσματα.....	34
4. Ρωσία και Ανατολική Μεσόγειος.....	35
4.1. Η γεωπολιτική αξία της Ανατολικής Μεσογείου για τη Ρωσία	35
4.2 Η παρουσία της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο.....	36
4.3 Η παρουσία της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας.....	38
4.3.1 Ο Συριακός Άξονας.....	38
4.3.2 Η Ενεργειακή Παράμετρος	38
5. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία σε Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο.....	42

5.1	Εισαγωγή.....	42
5.2	Στρατηγική Αυτονομία της ΕΕ.....	42
5.3	Ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή Ουκρανίας και Μολδαβίας;.....	44
5.4	Συμφωνία Βελιγραδίου – Πρίστινας;	48
5.5	Ο Ενεργειακός Αντίκτυπος	48
5.6	Η Ευρώπη επανεξετάζει την αξία της Ανατολικής Μεσογείου.....	51
5.7	Επιπτώσεις στην επισιτιστική ασφάλεια των Βαλκανίων	52
5.8	Η επιστροφή του Αμερικανικού παράγοντα στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.....	53
	Συμπεράσματα -Επίλογος	55
	Βιβλιογραφικές Αναφορές	57
	Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	57
	Επιστημονικά Άρθρα-Μελέτες.....	59
	Πηγές από Διαδίκτυο-Επίσημες Ιστοσελίδες Οργανισμών.....	64
	Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	66

Εισαγωγή

Ο διακεκριμένος καθηγητής ουκρανικής ιστορίας του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ και διευθυντής του Ουκρανικού Ερευνητικού Ινστιτούτου του Χάρβαρντ, Σεργί Πλόκι³, μέσα από το βιβλίο «The Gates of Europe: A History of Ukraine» (Plokhy, 2015) υποστηρίζει πως η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 έθεσε θεμελιώδη ερωτήματα σχετικά με τη συνεχιζόμενη μελλοντική ύπαρξη της Ουκρανίας ως ενιαίου κράτους, την ανεξαρτησία της ως έθνους και τα δημοκρατικά θεμέλια των πολιτικών της θεσμών. Η προσάρτηση αυτής της περιοχής δημιούργησε μια νέα και επικίνδυνη κατάσταση τόσο για την Ουκρανία όσο και για την Ευρώπη στο σύνολό της. Για πρώτη φορά από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μια σημαντική ευρωπαϊκή δύναμη έκανε πόλεμο εναντίον ενός ασθενέστερου γείτονα και προσάρτησε μέρος της επικράτειας ενός κυρίαρχου κράτους.

Όπως αναφέρθηκε, ο πόλεμος στην Ουκρανία, λαμβάνει χώρα σε ευρωπαϊκό έδαφος, γεγονός που έχει οδηγήσει σε επανεξέταση των θεωριών της διεθνούς πολιτικής, των σημαντικών δημοκρατικών αρχών και της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναμφίβολα, στον 21ο αιώνα μέχρι στιγμής, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει κλονίσει την ευρωπαϊκή γεωπολιτική αρχιτεκτονική και την αρχιτεκτονική ασφαλείας, καθώς εμπλέκει την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και τη Βορειο-Ατλαντική συμμαχία (NATO) που στέκονται δίπλα στην Ουκρανία. Ο πόλεμος, ξεκίνησε στις 24 Φεβρουαρίου 2022, όταν ο ρωσικός στρατός εισήλθε στη χώρα, αφού είχε σταθμεύσει για μήνες στα ουκρανικά σύνορα, έχει επιφέρει θύματα, μεταναστεύσεις, καταστροφή της Ουκρανίας (υποδομές, οικονομία, πρωτογενή και δευτερογενή παραγωγή), παγκόσμια επισιτιστική και ενεργειακή κρίση και μια σειρά από οικονομικές κυρώσεις ενάντια στη Ρωσία. Αν και είναι «τοπικός» και μεταξύ δύο κρατών, εν τούτοις είναι ένας πόλεμος μεσολάβησης στον οποίο εμπλέκονται πολλοί δρώντες: δύο ηγετικές χώρες, η Ρωσική Ομοσπονδία και η Ουκρανία, πολιτικές συμμαχίες και συμμαχίες ασφαλείας, καθώς και κράτη του NATO και της ΕΕ. Κατά συνέπεια, στη σύγκρουση θα μπορούσαν να παρασυρθούν και άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που παραμένουν στη σφαίρα επιρροής πολλών υπερδυνάμεων (Lachert, 2022). Μερικές από αυτές τις χώρες είναι αναμφίβολα οι χώρες των Βαλκανίων, με την ιδιαίτερη γεωπολιτική τους θέση και τις σχέσεις τους με τη Ρωσία αλλά και όσες περικλείουν τη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου.

---

³ Σεργί Πλόκι (Serhii Plokhy ή Plokhii) (23 Μαΐου 1957), καθηγητής Ουκρανικής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ.

Η επιλογή των δύο συγκεκριμένων περιοχών εξηγείται από το γεγονός ότι οι χώρες των Βαλκανίων αλλά και αυτές της Ανατολικής Μεσογείου διαδραμάτιζαν ανέκαθεν καθοριστικό ρόλο στις περιφερειακές υποθέσεις λόγω της γεωπολιτικής τους θέσης, της γεωστρατηγικής τους σημασίας, του ιστορικού τους υπόβαθρου αλλά και εξαιτίας των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην ΕΕ τα τελευταία χρόνια, η οποία ασφαλώς και επηρέασε το ρόλο των χωρών στις περιφερειακές υποθέσεις και ειδικά της Ελλάδας (Maris, G., Flouros, F., 2022), (Maris, G., Sklias, P., & Maravegias, N., 2022). Οι περιοχές αυτές αποτελούν γέφυρες μεταξύ Δύσης και Ανατολής και τις κύριες οδούς μεταφοράς για το διεθνές εμπόριο και τον ενεργειακό εφοδιασμό. Από τη μακρινή ιστορία, στις περιοχές αυτές, υπήρξαν πολλές συγκρούσεις συμφερόντων μεγάλων δυνάμεων, τόσο ευρωπαϊκών όσο και μη.

Μια από αυτές τις δυνάμεις είναι και η Ρωσία, της οποίας για να κατανοήσουμε τον ρόλο και στις δύο περιοχές και να προβλέψουμε τις περαιτέρω προθέσεις της, θα εξετάσουμε ξεχωριστά τα συμφέροντα της στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η περίπτωση της Ρωσίας παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς τα τελευταία 25 χρόνια έχει αναδυθεί από τη γεωπολιτική αφάνεια στην οποία περιέπεσε μετά τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα με την επιστροφή του νέου αυτού κράτους -Ρωσία- υπήρξε και μια προσπάθεια διεύρυνσης ανατολικά δύο εκ των σημαντικότερων διεθνών οργανισμών, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Το αποτέλεσμα αυτής της επέκτασης ήταν η σταδιακή ένταξη αρκετών κρατών του πρώην ανατολικού μπλοκ στους προαναφερθέντες οργανισμούς. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε θεμελιώδη απειλή για την εθνική της ασφάλεια, κάτι το οποίο φρόντισε να κοινωνήσει προς όλους τους εμπλεκόμενους από τα χρόνια ακόμη της παρακμής της (Security, 2000).

Την 31^η Δεκεμβρίου 1999 ο Μπορίς Γιέλτσιν⁴ ανακοινώνει την παραίτησή του από την Προεδρία και ορίζει τον Βλαντιμίρ Πούτιν⁵ υπηρεσιακό Πρόεδρο. Τον Μάρτιο του 2000 εκλέγεται Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η ανάληψη της ηγεσίας της χώρας από τον Βλαντιμίρ Πούτιν αποτέλεσε γεγονός ορόσημο για την ολική επαναφορά της υπερδύναμης. Μια σειρά από ενέργειες όπως η αναμόρφωση της οικονομίας, οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις, η ενεργειακή στρατηγική πολιτική έδωσαν τη δυνατότητα να παρεμβαίνει και πάλι σε διάφορα

---

⁴ Μπορίς Γιέλτσιν (Boris Yeltsin), ήταν Ρώσος πολιτικός και πρόεδρος της ρωσικής Ομοσπονδίας από το 1991 έως και το 1999

⁵ Βλαντίμιρ Πούτιν είναι Ρώσος πολιτικός, ο οποίος κατέχει σήμερα τη θέση του προέδρου της ρωσικής Ομοσπονδίας, από τις 7 Μαΐου 2012. Το 1999 ο Πούτιν ορίστηκε πρώτη φορά πρωθυπουργός υπό τον Γέλτσιν, τον Ιανουάριο του 2000 ορίστηκε προσωρινός πρόεδρος μετά την αιφνίδια παραίτηση του Γέλτσιν και λίγο αργότερα το ίδιο έτος εκλέχθηκε για πρώτη φορά πρόεδρος της ρωσικής Ομοσπονδίας. Την ίδια θέση κατείχε μεταξύ των ετών 2000 με 2008, Πρωθυπουργός της ρωσικής Ομοσπονδίας από τις 8 Μαΐου του 2008 έως τις 7 Μαΐου 2012.

γεωγραφικά σημεία του πλανήτη. Πλέον, η Ρωσία του Πούτιν επανήλθε στο προσκήνιο ως ισότιμος συνομιλητής μαζί με ΗΠΑ και Κίνα διεκδικώντας παγκόσμιο ρόλο του παρελθόντος.

Η παρούσα εργασία παρέχει χρήσιμα στοιχεία αναφορικά με τη μελέτη του ρόλου της Ρωσίας και τις φιλοδοξίες της στις περιοχές των Βαλκανίων και Ανατολικής Μεσογείου αντίστοιχα, μέσα από την απάντηση των παρακάτω ερωτημάτων: Ποια είναι τα συμφέροντα της Ρωσίας στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο; Πώς ασκεί η Ρωσία επιρροή στις περιοχές αυτές; Ποιους μηχανισμούς έχει; Τι επιπτώσεις έχει ο πόλεμος στην Ουκρανία για τη Ρωσία στην περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου; Ποιες οι επιπτώσεις του πολέμου για τα κράτη των περιοχών αυτών; Μέσα από τα παραπάνω ερωτήματα επιδιώκουμε να δώσουμε επαρκείς απαντήσεις αναφορικά με το μέλλον των κρατών που βρίσκονται στις περιοχές αυτές αλλά και τις μελλοντικές κινήσεις της Ρωσίας.

Τούτων δοθέντων, ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση της Ρωσικής πολιτικής σε δύο σημαντικές γεωπολιτικές σφαίρες επιρροής, αυτής των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου. Δύο περιοχών όπου υπάρχουν κράτη από διαφορετικές ηπείρους, με διαφορετικές κουλτούρες, θρησκείες και το σημαντικότερο, με χρόνια αντιπαλότητα και σύγκρουση συμφερόντων. Επικεντρωνόμαστε χρονικά από τη περίοδο προσάρτησης της Κριμαίας (Μάρτιος 2014) μέχρι και τον εν εξελίξει πόλεμο της Ουκρανίας (Φεβρουάριος 2022). Έτσι λοιπόν, στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας υποστηρίζουμε ότι οι παραδοχές του επιθετικού ρεαλισμού που εκπροσωπεί ο Τζον Τζόζεφ Μερσχάιμερ⁶ έχουν πλήρη εφαρμογή στη περίπτωση της προσάρτησης της Ουκρανίας και του ολοκληρωτικού πολέμου ενάντια αυτής, με τη Δύση να έχει σημαντικό μερίδιο ευθύνης για την εξελικτική πορεία των γεγονότων. Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο, εξετάζουμε την εξέλιξη της Ρωσικής εξωτερικής πολιτικής από την περίοδο του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ⁷ μέχρι και τον πλήρη αναμορφωτή της Βλαντίμιρ Πούτιν. Στη συνέχεια, αναλύεται, η σχέση της Ρωσίας με τις δύο προς εξέταση περιοχές των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου, εξετάζονται οι διαφορετικές στρατηγικές της Ρωσίας με σκοπό τη περιφερειακή της κυριαρχία στα Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο και μελετάται ο αντίκτυπος στην ισορροπία ισχύος στις περιοχές αυτές. Στο

---

⁶ Ο Τζον Τζόζεφ Μερσχάιμερ (John Joseph Mearsheimer) είναι Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας και μελετητής διεθνών σχέσεων, ο οποίος ανήκει στη ρεαλιστική σχολή σκέψης. Είναι ο R. Wendell Harrison Distinguished Service Professor στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Έχει χαρακτηριστεί ως ο πιο επιδραστικός ρεαλιστής της γενιάς του.

⁷ Μιχαήλ Γκορμπατσώφ (Mikhail Gorbachev) ήταν ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης από το 1985 μέχρι το 1991. Οι προσπάθειές του για μεταρρύθμιση βοήθησαν να έρθει το τέλος του ψυχρού πολέμου, αλλά και τελείωσαν την πολιτική υπεροχή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης.

τελευταίο κεφάλαιο, υποστηρίζουμε ότι, ο πόλεμος στην Ουκρανία παρά τα δεινά που επέφερε, ανάγκασε την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και τις εθνικές κυβερνήσεις να λάβουν σημαντικές αποφάσεις πάνω σε μια σειρά από σημαντικά ζητήματα όπως ενέργεια, πολιτική, οικονομία με σκοπό τον περιορισμό της Ρωσικής επιρροής και τη σταδιακή απεξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Στην καταληκτική ενότητα, συνοψίζουμε τα συμπεράσματά μας και διαπιστώνουμε πως ο πόλεμος της Ουκρανίας προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση να πετύχει την ενεργειακή της απεξάρτηση από τη Ρωσία μέσα από την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο και να θωρακίσει το «μαλακό υπογάστριο» της, τα Δυτικά Βαλκάνια.

1. Ο επιθετικός ρεαλισμός ως εξηγητικό εργαλείο της Ρωσικής επιθετικότητας

Πριν προχωρήσουμε την ανάλυσή μας, κρίνουμε απαραίτητο να παρουσιάσουμε τις γενικές αρχές των κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων. Θα το κάνουμε αυτό για να δώσουμε την ευκαιρία στους νέους φοιτητές των διεθνών σχέσεων να αποκτήσουν μια πρώτη εικόνα για τις βασικές υποθέσεις των θεωρητικών παραδειγμάτων.

1.1 Οι τρεις κυρίαρχες προσεγγίσεις πάνω στις διεθνείς σχέσεις

Οι Διεθνείς Σχέσεις ως σύγχρονος επιστημονικός κλάδος είναι η μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, καθώς και η μελέτη όλων των σημαντικών ζητημάτων που αναφέρονται και ξεπερνούν τα σύνορα μιας χώρας, απασχολώντας δύο ή περισσότερα κράτη και τους λαούς τους. Η διεθνής πολιτική αποτελεί το κύριο υποτομήμα, τον σκληρό πυρήνα των Διεθνών Σχέσεων, που ασχολείται με τη διεθνή πολιτική διάσταση των διεθνών σχέσεων, συγκεκριμένα με τις διακρατικές σχέσεις (εξωτερική πολιτική, διπλωματία) και τα μεγάλα διεθνή πολιτικά ζητήματα, όπως ο πόλεμος (διεθνής και εσωτερικός) και η αναζήτηση της ειρήνης, η ισχύς και η ισορροπία ισχύος, η στρατηγική και η ασφάλεια, οι συγκρούσεις και η επίλυσή τους, η διεθνής διακυβέρνηση (διεθνείς οργανισμοί) και το διεθνές σύστημα (Ηρακλείδης, 2015).

Την άνοιξη του 1998, ο πολιτικός επιστήμονας Στίβεν Γουόλτ⁸ δημοσίευσε μια επισκόπηση με τίτλο «One World, Many Theories» (Stephen M. Walt, 1998). Στην επισκόπηση του αυτή σκιαγράφησε τρεις κυρίαρχες προσεγγίσεις πάνω στις διεθνείς σχέσεις: τον ρεαλισμό, τον φιλελευθερισμό και μια επικαιροποιημένη μορφή ιδεαλισμού που ονομάζεται «κονστρουκτιβισμός», που είναι πιο αφηρημένο, φιλοσοφικό ρεύμα που ούτε λίγο ούτε πολύ υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα δεν είναι ένα φυσικό κατασκεύασμα, αλλά πνευματικό και αντικατοπτρίζει την συμπεριφορά των ανθρώπων που βιώνουν μέσα σ' αυτό (Steinberg & Zasloff, 2006). Μιλώντας για ρεαλισμό, στον πυρήνα αυτής της θεωρητικής προσέγγισης βρίσκεται το κράτος το οποίο αποτελεί και τον κυρίαρχο δρών στο διεθνές πολιτικό και οικονομικό σύστημα. Τα κράτη σύμφωνα με τους ρεαλιστές ενδιαφέρονται πρώτα απ' όλα για τα ζητήματα κυριαρχίας και εθνικής ασφάλειάς τους και η σύγκρουση είναι η φυσική κατάσταση της διεθνούς πολιτικής σκηνής (Μανώλη, Π., & Μαρής, Γ., 2015). Ο

---

⁸ Ο Stephen Martin Walt είναι καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Robert and Renee Belfer στο Harvard Kennedy School του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ και πολιτικός επιστήμονας.

φιλελευθερισμός εστιάζει στο κράτος αλλά δεν το θεωρεί τον κυρίαρχο δρώντα της διεθνούς πολιτικής σκηνής. Η φιλοσοφία του είναι θεμελιωμένη στις ιδέες της ατομικής ελευθερίας αλλά και της ατομικής ιδιοκτησίας. Ο φιλελευθερισμός υπογραμμίζει τον αυξανόμενο αριθμό των δημοκρατιών, συμπεριλαμβανομένων των αναταραχών προς τη δημοκρατική μετάβαση και την έμφαση στα ατομικά δικαιώματα, τη λογοδοσία των ηγετών, τα ζητήματα πολιτικής οικονομίας και οι συνθήκες συνεργασίας για τη ρύθμιση του διεθνούς πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Ιστορικά, οι φιλελεύθερες δημοκρατίες έχουν πιο ευημερούσες οικονομίες, μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, υψηλότερα ποσοστά αλφαριθμητισμού και εκπαίδευσης και καλύτερα ανθρώπινα δικαιώματα.

Προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή αυτή η διάκριση των προσεγγίσεων στις διεθνείς σχέσεις, ο Στίβεν Γουόλτ έφερε ως παράδειγμα τη συζήτηση για την επέκταση του NATO, συζήτηση που φαίνεται διαφορετική ανάλογα με το ποια θεωρία χρησιμοποιεί κανείς. Από μια ρεαλιστική προσέγγιση, η επέκταση του NATO είναι μια προσπάθεια επέκτασης της δυτικής επιρροής -πολύ πέρα από την παραδοσιακή σφαίρα των ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ- σε μια περίοδο ρωσικής αδυναμίας και είναι πιθανό να προκαλέσει μια σκληρή απάντηση από τη Μόσχα. Από μια φιλελεύθερη προοπτική, ωστόσο, η επέκταση θα ενισχύσει τις εκκολαπτόμενες δημοκρατίες της Κεντρικής Ευρώπης, θα τονίσει την αξία της ενσωμάτωσης της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Ουγγαρίας, της Πολωνίας και των Βαλτικών κρατών (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία) στη δυτική κοινότητα ασφαλείας και θα επεκτείνει τους μηχανισμούς διαχείρισης συγκρούσεων του NATO σε μια δυνητικά ταραχώδη περιοχή.

Σήμερα, στις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, οι βασικές προσεγγίσεις στις Διεθνείς Σχέσεις είναι επτά: (α) ο ρεαλισμός και ο νεορεαλισμός, (β) ο φιλελευθερισμός ή πλουραλισμός, (γ) ο στρουκτουραλισμός ή δομισμός, (δ) ο μεταθετικισμός, (ε) ο κονστρουκτιβισμός, (στ) ο κλασικός μαρξισμός ως μία τρίτη πιο έκκεντρη παράδοση, που ασχολήθηκε έμμεσα με τη διεθνή πολιτική και είναι συνυφασμένος με την επαναστατική εναλλακτική στις διεθνείς σχέσεις, με το πώς θα αλλάξει ο κόσμος και (ζ) η Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων, που είναι κράμα Φιλελευθερισμού και Ρεαλισμού. Εύκολα γίνεται αντιληπτό, ότι η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων δίνει μία πληθώρα θεωρητικών εργαλείων. Καθένα από αυτά ερμηνεύει τη διεθνή πολιτική, τις διεθνείς σχέσεις ακόμα και το Διεθνές Δίκαιο με το δικό του ξεχωριστό και μοναδικό τρόπο. Για αυτό και συχνά οι προσεγγίσεις από θεωρητική σχολή σε θεωρητική σχολή είναι διαμετρικά αντίθετες σε σημείο να προκαλείται σύγχυση.

Η θεωρία του ρεαλισμού αποτελεί το δικό μας εργαλείο το οποίο επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε για να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα τους λόγους της ρωσικής επιθετικότητας. Μια επιθετικότητα που χρονικά εκδηλώθηκε με τον ολιγόημερο πόλεμο στη Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία της Γεωργίας το 2008, εν συνεχεία με την προσάρτηση και αυτονόμηση της Κριμαίας στην Ρωσική Ομοσπονδία το 2014 και εν τέλει με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου του 2022. Σ' αυτό το σημείο, θα πρέπει να αναφερθούν τα τρία είδη Ρεαλισμού και τα υποείδη τους. Υπάρχει ο Νεορεαλισμός (ή αλλιώς Δομικός Ρεαλισμός), ο οποίος χωρίζεται σε Αμυντικό και Επιθετικό, ο Κλασικός Ρεαλισμός και ο Νεοκλασικός. Σήμερα, και ιδίως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, τρεις διαφορετικές σχολές κυριαρχούν στον ρεαλιστικό τρόπο σκέψης: ο αμυντικός ρεαλισμός, ο επιθετικός ρεαλισμός και ο νεοκλασικός ρεαλισμός. Θα εστιάσουμε ιδιαίτερα στον επιθετικό ρεαλισμό, κύριος εκφραστής του οποίου είναι ο Τζον Τζόζεφ Μερσχάιμερ, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ανάμειξη των Ηνωμένων Πολιτειών και των συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ, καθώς και αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετίζεται με την πορεία και την έκβαση των προαναφερθέντων συγκρούσεων και ότι η Δύση είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για τις συντελούμενες εξελίξεις στο πεδίο της Ουκρανίας.

1.2 Επιθετικός ρεαλισμός

Ο Μερσχάιμερ θεωρείται ο κορυφαίος μελετητής του επιθετικού ρεαλισμού και μέσα, κυρίως, από το θεμελιώδες βιβλίο του «*The Tragedy of Great Power Politics*», περιγράφει τη φύση του επιθετικού ρεαλισμού (Mearsheimer, 2001). Σύμφωνα μ' αυτό, ο επιθετικός ρεαλισμός βασίζεται σε πέντε βασικές παραδοχές: Πρώτον, ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η αναρχία ισούται με το χάος, απλά υπάρχει έλλειψη ιεραρχίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει κεντρική εξουσία στην οποία τα κράτη θα μπορούσαν να απευθυνθούν για βοήθεια σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (Mearsheimer, 2010). Δεύτερον, ο ρεαλισμός εστιάζει παραδοσιακά στα κράτη, αλλά ο επιθετικός ρεαλισμός τονίζει ότι οι μεγάλες δυνάμεις είναι οι κύριοι παίκτες της διεθνούς πολιτικής και καθεμία από αυτές διαθέτει κάποια επιθετική στρατιωτική ικανότητα. Αυτό συνεπάγεται ότι «τα κράτη είναι δυνητικά επικίνδυνα το ένα για το άλλο» (Mearsheimer, 2001:30). Τρίτον, τα κράτη δεν μπορούν ποτέ να είναι βέβαια για τις προθέσεις άλλων κρατών (Mearsheimer, 2001:31). Η υπόθεση αυτή δεν αναφέρεται στην αναγκαιότητα των εχθρικών προθέσεων, αλλά τονίζει τον κίνδυνο της αβεβαιότητας. Τέταρτον, ο πρωταρχικός στόχος των κρατών είναι η επιβίωση (sovereign state). Μπορεί να έχουν περαιτέρω στόχους, αλλά δεν μπορούν να τους επιδιώξουν χωρίς να εξασφαλίσουν την ίδια τους την ύπαρξη. Επομένως, η επιβίωση είναι πιο σημαντική από οποιοδήποτε άλλο κίνητρο. Πέμπτο, τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες. Η υπόθεση αυτή δεν αποκλείει την πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού, αλλά υποστηρίζει ότι τα κράτη

σκέφτονται στρατηγικά και ενεργούν σκόπιμα και ορθολογικά προς το συμφέρον τους (Mearsheimer, 2009:241–256).

Ο Μερσχάιμερ τονίζει ότι καμία από αυτές τις υποθέσεις δεν συνεπάγεται από μόνη της ότι τα κράτη θα ενεργήσουν επιθετικά μεταξύ τους, αλλά ο «γάμος» μεταξύ αυτών των πέντε υποθέσεων δημιουργεί έναν επικίνδυνο κόσμο. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα κράτη φοβούνται το ένα το άλλο και ο μόνος τρόπος για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους είναι να αποκτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερη δύναμη. Ωστόσο, αυτό εντείνει το αίσθημα ανασφάλειας σε άλλα κράτη που επίσης καταβάλλουν προσπάθειες να ενεργήσουν με παρόμοιο τρόπο. Από αυτή την άποψη, η ισχύς είναι ένα εργαλείο για την εξασφάλιση της επιβίωσης. Στη ρεαλιστική σχολή της διεθνούς πολιτικής, η ισχύς υπολογίζεται συνήθως με βάση τις στρατιωτικές ικανότητες, αλλά ο Μερσχάιμερ υποστηρίζει ότι η στρατιωτική ισχύς βασίζεται στο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των χωρών. Κατά συνέπεια, ο πλούτος και ο πληθυσμός έχουν επίσης σημασία.

Παρ' όλα αυτά, η επιδίωξη της ισχύος οδηγεί σε ανταγωνισμό ασφαλείας - ή σε ένα δίλημμα ασφαλείας, όπου «τα περισσότερα βήματα που κάνει μια μεγάλη δύναμη για να ενισχύσει τη δική της ασφάλεια μειώνουν την ασφάλεια άλλων κρατών» (Mearsheimer, 2013:80). Υπό αυτές τις συνθήκες, ο καλύτερος τρόπος επιβίωσης ενός κράτους είναι η επίτευξη ηγεμονίας, με άλλα λόγια, η κυριαρχία του συστήματος. Σύμφωνα με τον Μερσχάιμερ, η επίτευξη της παγκόσμιας ηγεμονίας είναι ανέφικτη λόγω των μεγάλων υδάτινων όγκων στον πλανήτη. Δεδομένου ότι ο επιθετικός ρεαλισμός υποστηρίζει την υπεροχή των συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων (δηλαδή τα πυρηνικά όπλα εξυπηρετούν μόνο αμυντικούς στόχους), οι ωκεανοί εμποδίζουν τις μεγάλες δυνάμεις να αποκτήσουν και να διατηρήσουν την κυριαρχία σε μακρινές ηπείρους (Mearsheimer, 2006:160).

Η επιδίωξη της περιφερειακής ηγεμονίας επηρεάζει τα συμφέροντα των γειτονικών κρατών, επειδή ανατρέπει την ισορροπία δυνάμεων υπέρ της αναδύμενης μεγάλης δύναμης. Σύμφωνα με τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού, τα επηρεαζόμενα κράτη μπορούν να αντιδράσουν με δύο τρόπους: μπορούν να σχηματίσουν έναν εξισορροπητικό συνασπισμό κατά του δυνητικού ηγεμόνα ή να επιλέξουν μια στρατηγική αφήνοντας άλλα κράτη να κάνουν αυτή τη δουλειά. Επιπλέον, η αποτροπή της ανάδυσης ενός άλλου περιφερειακού ηγεμόνα (σε άλλη περιοχή) αποτελεί επίσης μια συγκρουσιακή διαδικασία. Στο βαθμό που ο υφιστάμενος περιφερειακός ηγεμόνας επιθυμεί τη διαίρεση άλλων περιοχών, πρέπει να περιορίσει τους επίδοξους ηγεμόνες σχηματίζοντας εξισορροπητικό συνασπισμό εναντίον τους. Κατά συνέπεια, η άνοδος μιας μεγάλης δύναμης - η οποία είναι κωδικοποιημένη στη λογική του

ανταγωνισμού ασφαλείας υπό καθεστώς αναρχίας - οδηγεί πάντα σε συγκρούσεις και επιθετικές στρατηγικές. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο «η διεθνής πολιτική είναι μια άσχημη και επικίνδυνη υπόθεση» και σύμφωνα με τον Μερσχάιμερ «αυτή είναι η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων» (Mearsheimer, 2006:162).

1.3 Η ουκρανική κρίση του 2014 και η προσάρτηση της Κριμαίας

Το 2014, στην Ουκρανία έλαβαν χώρα διάφορα επαναστατικά γεγονότα που προκάλεσαν τη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, ωστόσο, το ξέσπασμα αυτής της κρίσης προήλθε, κατά κύριο λόγο, από ενέργειες των δυτικών χωρών. Χρησιμοποιώντας το αναλυτικό πλαίσιο του επιθετικού ρεαλισμού, αποδεικνύεται ότι το ξέσπασμα της κρίσης ήταν προδιαγεγραμμένο για τους διεθνείς δρώντες και η επιθετική ρωσική αντίδραση ήταν αναπόφευκτη υπό τις τότε παρούσες συνθήκες. Σύμφωνα με τα επιχειρήματα του επιθετικού ρεαλισμού, η επέκταση του NATO και η διαδικασία σύνδεσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσαν δύο σημαντικούς παράγοντες που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη σε σχέση με την ουκρανική κρίση (Mearsheimer, 2014:1-12).

Αρχικά, η σύνοδος κορυφής του NATO που πραγματοποιήθηκε το 2008 στο Βουκουρέστι, όπου η Συμμαχία γνωστοποίησε τη πρόθεση της να φέρει την Ουκρανία πιο κοντά στη Δύση. Στα αποτελέσματα της Διακήρυξης της Συνόδου γίνονταν λόγος για θετικό κλίμα αναφορικά με τις ευρώ-ατλαντικές φιλοδοξίες της Ουκρανίας και της Γεωργίας για ένταξη στο NATO, εκφράζοντας τη βεβαιότητα ότι στο προσεχές μέλλον «οι χώρες αυτές θα γινόντουσαν μέλη του NATO» (Bucharest Summit Declaration, 2008). Παρόλο που δεν έγιναν περαιτέρω ενεργά βήματα για τη στρατιωτική ενσωμάτωση της Ουκρανίας στη δυτική συμμαχία, ήδη η Ρωσία δια στόματος του Βλαντιμίρ Πούτιν (Putin, 2007) είχε προειδοποιήσει ότι μια τέτοια ενέργεια αποτελούσε άμεση απειλή για την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας.

Παράλληλα με το κάλεσμα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέφρασε την επιθυμία ένταξης της Ουκρανίας στην Ένωση, γεγονός που είχε παρόμοιες αλλά πιο άμεσες επιπτώσεις αναφορικά με τη σύγκρουση. Τον Μάιο του 2008, η Πολωνία και η Σουηδία κατέθεσαν κοινή πρόταση για μια Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership) με την Ουκρανία, τη Μολδαβία, την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και τη Γεωργία, με τη Ρωσία και τη Λευκορωσία να συμμετέχουν σε ορισμένες πτυχές. Τελικά, η Λευκορωσία προσχώρησε στην πρωτοβουλία ως πλήρες μέλος, ενώ η Ρωσία δεν συμμετείχε καθόλου. Μετά την έναρξη του προγράμματος, η Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδίαζε να υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την

Ουκρανία, την οποία απέρριψε ο Ουκρανός πρόεδρος Βίκτορ Γιανουκόβιτς⁹ στα τέλη του 2013. Αυτή η σύνδεση θα σήμαινε την οικονομική ενσωμάτωση της Ουκρανίας στη Δύση αλλά αποτελούσε και εχθρική ενέργεια προς τα συμφέροντα της Ρωσίας. Το βέτο αυτό του Ουκρανού προέδρου προκάλεσε σοβαρές διαμαρτυρίες στην Ουκρανία που οδήγησαν στην ανατροπή του και τελικά ανάγκασαν τη Ρωσία να απαντήσει με στρατιωτική επέμβαση στην Ουκρανία και τη προσάρτηση της Κριμαίας.

Σε κάθε περίπτωση, η δομική ρεαλιστική (επιθετική και αμυντική ρεαλιστική) ερμηνεία των παραπάνω γεγονότων είναι απλή: η ενσωμάτωση της Ουκρανίας στους δυτικούς - είτε οικονομικούς είτε στρατιωτικούς - θεσμούς θα διατάρασσε την ισορροπία δυνάμεων και η Ρωσία δεν μπορούσε να το επιτρέψει αυτό. Ο λόγος για τον οποίο ο Πούτιν απάντησε επιθετικά δεν ήταν εξαιτίας της προσωπικής του στάσης ή του παραλογισμού του, αλλά επειδή η δομή του διεθνούς συστήματος τον ανάγκασε να ενεργήσει έτσι. Καθώς οι ενέργειες της Δύσης προσπαθούσαν να μεταβάλουν το status quo της σχετικής ισχύος που θα μείωνε το αίσθημα ασφάλειας της Ρωσίας, οι αρχές του ρεαλισμού «ισχύς» και «εθνικό συμφέρον» ανάγκασαν τον Πούτιν να αντιδράσει με στρατιωτικά μέσα. Από αυτή την άποψη, η ρωσική στρατιωτική επέμβαση στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία λειτούργησε ως ένα ριζοσπαστικό βήμα προς την αποκατάσταση της ισορροπίας δυνάμεων.

Παρ' όλα αυτά, οι εξηγήσεις που δίνονται για τη δυτική στρατηγική μπορεί να διαφέρουν μεταξύ -και ακόμη και εντός- των διαφορετικών ρεαλιστικών προσεγγίσεων. Το γεγονός ότι ο εικονικός φορέας πίσω από τον όρο «Δύση» δεν είναι ευθύς, περιπλέκει επίσης την ερμηνεία. Αν και οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να θεωρηθούν ως σημαντικός παράγοντας στη σύγκρουση, επισήμως δεν έχουν καμία σχέση με τη συμφωνία σύνδεσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η θεώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως κύριου δυτικού δρώντα είναι επίσης προβληματική: σύμφωνα με τον δομικό ρεαλισμό, τα κράτη είναι οι μόνοι σημαντικοί παίκτες στη διεθνή πολιτική, επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν διαθέτει καν αποτελεσματική κοινή εξωτερική πολιτική. Παρ' όλα αυτά, αγνοούμε αυτά τα αντεπιχειρήματα και θεωρούμε ότι οι ΗΠΑ (ως ηγέτιδα χώρα του NATO) και η Ευρωπαϊκή Ένωση καθαυτή ήταν οι κύριοι δρώντες στο πλαίσιο των δυτικών συμμαχιών.

Όσον αφορά την επέκταση του NATO, ένα συνηθισμένο επιθετικό ρεαλιστικό επιχείρημα θα μπορούσε να υποδηλώσει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες - ως περιφερειακός ηγεμόνας στο δυτικό ημισφαίριο - ήθελαν να αποτρέψουν την εμφάνιση ενός άλλου δυνητικού

---

⁹ Ο Βίκτορ Φέντοροβιτς Γιανουκόβιτς είναι πολιτικός, που διετέλεσε Πρόεδρος της Ουκρανικής Δημοκρατίας από τον Φεβρουάριο του 2010 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2014.

περιφερειακού ηγεμόνα. Ωστόσο, η Ρωσία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επίδοξος ηγεμόνας. Παρά την εξάρτηση της Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια, η Ρωσία δεν είναι μια ευημερούσα χώρα. Αν και διαθέτει αξιόλογες στρατιωτικές δυνατότητες, η τεχνολογία τους είναι αρκετά παλιομοδίτικη και η λανθάνουσα ισχύς της χώρας -που βασίζεται στο οικονομικό δυναμικό της- είναι επίσης αδύναμη. Η Ρωσία είναι μια φθίνουσα δύναμη (Mearsheimer, 2014), γεγονός που συνεπάγεται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν χρειάζεται να κάνουν προσπάθειες ανάσχεσής της με την επέκταση της σφαίρας ενδιαφέροντος του NATO.

Όπως παρουσιάζεται στη μελέτη περίπτωσης για την ουκρανική κρίση, ο ρεαλισμός δεν έχει χάσει την επεξηγηματική του δύναμη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: ο κόσμος δεν έχει αλλάξει και οι διεθνείς σχέσεις εξακολουθούν να διέπονται από την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων. Ως εκ τούτου, οι διάφορες σχολές του σύγχρονου ρεαλισμού μπορεί να αποδίδουν διαφορετικά στην ερμηνεία διακριτών πτυχών των διεθνών γεγονότων, αλλά τελικά ο ρεαλισμός ως δέσμη διαφόρων θεωριών είναι απόλυτα ικανός να τα εξηγήσει. Στην περίπτωση της ουκρανικής κρίσης, η ρωσική αντίδραση υποκινήθηκε κυρίως από τη λογική της ισορροπίας δυνάμεων. Εφόσον η Δύση εισήλθε στη σφαίρα συμφερόντων της Ρωσίας, ο Πούτιν αναγκάστηκε να εφαρμόσει τη δική του εκδοχή του «Δόγματος Μονρόε» (Mearsheimer, 2014). Από αυτή την άποψη, η Ρωσία δεν καθοδηγήθηκε από «κακές προθέσεις, αλλά από την αιώνια λογική της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.

2. Η Ρωσική Εξωτερικής Πολιτική και Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας

2.1 Εισαγωγή

Ο Αντρέι Γκρομικό, υπουργός Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης από το 1959 έως το 1987, είχε δηλώσει κάποτε ότι κανένα διεθνές ζήτημα οποιασδήποτε σημασίας δεν μπορούσε να αποφασιστεί («χωρίς τη Σοβιετική Ένωση ή σε αντίθεση με αυτήν») (Bialer, 1980). Η κατεύθυνση της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής όταν ο Γκρομικό ήταν επικεφαλής της ήταν σαφής: αντίθεση στη Δύση δίχως ίχνος υποχώρησης. Όσον αφορά τη δυνατότητα υλοποίησης της, ο ισχυρισμός του Γκρομικό ήταν αυτάρεσκος αλλά όχι λάθος: Η Μόσχα μπορεί να μην είχε τη δυνατότητα άσκησης βέτο σε κανένα διεθνές ζήτημα, αλλά η σύγκρουσή της με τη Δύση ήταν σίγουρα αισθητή σε κάθε γωνιά του κόσμου.

2.2 Μια νέα εξωτερική πολιτική

Στον απόηχο της κατάρρευσης του κομμουνισμού στην Ευρώπη, η εξωτερική πολιτική του διάδοχου κράτους της Σοβιετικής Ένωσης, της Ρωσίας, δεν ήταν ούτε σαφής ούτε διάχυτη. Η ρωσική εξωτερική πολιτική ήταν δύσκολο να οριστεί ακόμη και να εντοπιστεί. Ποιοι ήταν οι διεθνείς στόχοι του νέου ρωσικού κράτους; Πού και με ποιο τρόπο προσπάθησε να τους επιτύχει; Η Ρωσική εξωτερική πολιτική διέφερε δραματικά από τη σοβιετική εξωτερική πολιτική επειδή η νέα Ρωσία διέφερε ριζικά από την παλιά Σοβιετική Ένωση. Η γεωγραφία της Ρωσίας είναι διαφορετική: είναι μικρότερη- οι δυτικές και νότιες επαρχίες της Σοβιετικής Ένωσης πριν από το 1992 είναι τώρα ανεξάρτητες χώρες. Η Σοβιετική Ένωση ήταν μια πολυεθνική αυτοκρατορία, με τον μισό πληθυσμό της να μην είναι Ρώσοι. Η νέα Ρωσία, αντίθετα, είναι ένα έθνος-κράτος: Το 85% του πληθυσμού της είναι εθνικά Ρώσοι. Η Σοβιετική Ένωση είχε δεσμευτεί να εφαρμόσει τις επιταγές μιας φιλόδοξης, περίπλοκης ιδεολογίας. Στη νέα Ρωσία, ο μαρξισμός-λενινισμός στη σοβιετική του μορφή (και πιθανώς σε οποιαδήποτε μορφή) είναι νεκρός. Τέλος, από δυτική άποψη, σίγουρα όχι λιγότερο σημαντικό, η Σοβιετική Ένωση διέθετε ένα τεράστιο στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα: ένα σημαντικό κλάσμα της οικονομίας της -ίσως και το ένα τρίτο- ήταν αφιερωμένο σε στρατιωτικούς σκοπούς. Οι νέες ένοπλες δυνάμεις της Ρωσίας ήταν λιγότερο πολυάριθμες και ασθενέστερες και η στρατιωτική της βιομηχανία μικρότερη σε σύγκριση με αυτή της Σοβιετικής Ένωσης.

Η πρώτη μετά-κομμουνιστική ρωσική εξωτερική πολιτική ξεκίνησε κατά τη σοβιετική περίοδο. Ήταν μια καινοτομία του τελευταίου σοβιετικού ηγέτη, του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, προϊόν της «νέας σκέψης» του. Αναπτύχθηκε σε αντίθεση με τις επιταγές που καθοδηγούσαν τις σχέσεις μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και του υπόλοιπου κόσμου από την εποχή της επανάστασης των Μπολσεβίκων, επιταγές στις οποίες ο Αντρέι Γκρομικό αφιέρωσε τη ζωή του προσπαθώντας να τις επιτύχει. Ο Λένιν¹⁰ και οι διάδοχοί του θεωρούσαν τη «διεθνή ταξική πάλη» μεταξύ του κομμουνιστικού και του μη κομμουνιστικού στρατοπέδου ως το καθοριστικό χαρακτηριστικό της διεθνούς πολιτικής- ο Γκορμπατσόφ απέρριψε αυτό το βασικό στοιχείο της κομμουνιστικής σκέψης και το αντικατέστησε με τα κοινά συμφέροντα που ενώνουν όλους τους λαούς, με κυριότερο την ειρήνη. Με τον τρόπο αυτό άλλαξε το θεμελιώδες τεκμήριο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής από τη σύγκρουση στην αλληλεγγύη.

Ενώ οι σοβιετικοί ηγέτες επέμεναν ότι όλες οι χώρες που κάποτε βρίσκονταν υπό κομμουνιστική κυριαρχία έπρεπε να παραμείνουν κομμουνιστικές -και εξαπέλυαν τακτικά ένοπλες επεμβάσεις στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1945 για να διατηρήσουν τους κομμουνιστές στην εξουσία εκεί- ο Γκορμπατσόφ υποστήριξε ότι κάθε χώρα είχε το δικαίωμα να επιλέξει τον διεθνή προσανατολισμό και το εσωτερικό πολιτικό της σύστημα. Εγκατέλειψε τη λογική της κομμουνιστικής ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας και, τελικά, της Σοβιετικής Ένωσης. Όχι τυχαία, μεταξύ 1989 και 1992, και τα δύο εξαφανίστηκαν. Ο Γκορμπατσόφ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στην πυρηνική εποχή, η εθνική ασφάλεια έπρεπε να είναι αμοιβαία: ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες ούτε η Σοβιετική Ένωση, μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα αποκτούσαν αποφασιστικό στρατιωτικό πλεονέκτημα έναντι της άλλης. Αυτό το κεντρικό συμπέρασμα, το οποίο οι δυτικοί ηγέτες είχαν υιοθετήσει δημοσίως νωρίτερα στην πυρηνική εποχή, άνοιξε το δρόμο για συμφωνίες που μείωσαν δραματικά τα όπλα που είχαν συσσωρεύσει οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια τεσσάρων δεκαετιών (Goldgeier, 1994).

Το τέλος της κούρσας των εξοπλισμών, της σοβιετικής αυτοκρατορίας και του κομμουνισμού στην Ευρώπη έθεσε τα θεμέλια για μια ρωσική εξωτερική πολιτική βασισμένη στην πρώτη δογματική καινοτομία του Γκορμπατσόφ: τη συνεργασία με τη Δύση και την ενσωμάτωσή της. Αυτή ήταν η κατευθυντήρια αρχή, πρώτα της σοβιετικής και στη συνέχεια της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής από το 1987, όταν οι μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει δύο

---

¹⁰ Ο Βλαντίμιρ Ιλίτς Λένιν (22 Απριλίου 1870, Ουλιανόβσκ - 21 Ιανουαρίου 1924) ήταν Ρώσος κομμουνιστής επαναστάτης, πολιτικός και πολιτικός θεωρητικός. Ήταν ηγέτης της Ρωσικής Επανάστασης και επικεφαλής της Ε.Σ.Σ.Δ., ηγέτης της Κομμουνιστικής Διεθνούς και του μπολσεβικικού κόμματος.

χρόνια νωρίτερα πήραν ριζική τροπή, μέχρι τα τέλη του 1993, όταν οι κομμουνιστές και οι εθνικιστές ξενοφοβικοί έκαναν ισχυρή εμφάνιση στις ρωσικές βουλευτικές εκλογές του Δεκεμβρίου. Μετά το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης, η νέα Ρωσία άρχισε να οδηγείται, από οικονομική, πολιτική και πολιτιστική άποψη, προς τα δυτικά (Aslund, 1995). Αρκετές χώρες της Δύσης διακήρυξαν τον ενθουσιασμό τους για αυτήν την προοπτική. Μετά το 1991 η νέα Ρωσία άρχισε να εγκαθιστά ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα και να δημιουργεί μια οικονομία της αγοράς.

Η πολιτική των Γκορμπατσόφ-Γέλτσιν για την ανεπιφύλακτη συνεργασία και ενσωμάτωσή με τη Δύση δεν διατηρήθηκε. Ήταν εν μέρει θύμα των δυσκολιών της Ρωσίας στη μετά-σοβιετική περίοδο: οικονομική κατάρρευση, κοινωνική αταξία και πολιτική σύγχυση. Αν και οι δυσκολίες αυτές ήταν κυρίως συνέπεια της δηλητηριώδους 70ετούς κληρονομιάς του κομμουνισμού, πολλοί Ρώσοι επέρριψαν την ευθύνη για αυτές στη Δύση. Τα μεγάλα ποσά οικονομικής βοήθειας που υποσχέθηκαν ορισμένες δυτικές κυβερνήσεις, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, δεν παραδόθηκαν -αν και δεν θα είχαν εξαλείψει τη δυστυχία ακόμη και αν είχαν παρασχεθεί. Οι δυτικοί οικονομικοί σύμβουλοι συνέβαλαν εμφανώς στην πρόωμη οικονομική πολιτική της κυβέρνησης Γέλτσιν - αν και η μετακομμουνιστική δυστυχία μπορεί να επιδεινώθηκε από το βαθμό στον οποίο η ρωσική κυβέρνηση απέτυχε να εφαρμόσει τις συστάσεις τους παρά από το γεγονός ότι η Μόσχα άκουσε καθόλα τις συμβουλές τους (Bialer, 1980 :16).

Η εξωτερική πολιτική Γκορμπατσόφ-Γέλτσιν έπεσε επίσης θύμα των συνθηκών που επικρατούσαν στα νέα σύνορα της Ρωσίας. Η επίσημη ανεξαρτησία έφερε αστάθεια στις τελευταίες χώρες του νότου. Πόλεμοι ξέσπασαν στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία. Η Ρωσία ενεπλάκη σε αρκετούς από αυτούς. Το πιο θεαματικό και καταστροφικό ήταν ότι η κυβέρνηση Γέλτσιν ξεκίνησε μια στρατιωτική εκστρατεία για να θέσει υπό έλεγχο τους αντάρτες που επιδίωκαν την ανεξαρτησία της Τσετσενίας, μιας κυρίως μουσουλμανικής περιοχής στον Βόρειο Καύκασο, εντός των συνόρων της νέας Ρωσίας. Οι ρωσικές επεμβάσεις στη Γεωργία, την Αρμενία και το Τατζικιστάν και η αιματηρή εκστρατεία που διεξήγαγε ο ρωσικός στρατός στην Τσετσενία δεν ήταν σύμφωνες με το πνεύμα της νέας εξωτερικής πολιτικής. Οι ρωσικές στρατιωτικές δραστηριότητες δέχθηκαν σημαντικές δυτικές επικρίσεις. Οι δυτικές κυβερνήσεις προχώρησαν πέρα από την κριτική: Ανακοίνωσαν σχέδια για την επέκταση της στρατιωτικής συμμαχίας τους, του NATO, στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης που κάποτε αποτελούσαν μέρος του Σοβιετικά κυριαρχούμενου Συμφώνου της Βαρσοβίας. Η ρωσική πολιτική ελίτ το εξέλαβε αυτό ως ένδειξη αδιαφορίας για τις ρωσικές ευαισθησίες και

ως μια εκστρατεία αποκλεισμού, απομόνωσης και ταπείνωσης της νέας Ρωσίας στη χειρότερη περίπτωση.

Οι δυτικές κυβερνήσεις διαβεβαίωναν ότι η επέκταση του NATO δεν στρεφόταν κατά της Ρωσίας, ένας ισχυρισμός που γινόταν λιγότερο πειστικός από το γεγονός ότι οι κεντροευρωπαίοι επεδίωκαν να ενταχθούν στην Ατλαντική Συμμαχία ακριβώς λόγω των φόβων τους για το μεγαλύτερο μετασοβιετικό διάδοχο κράτος (Mandelbaum, 1997). Από τη πλευρά τους οι Ρώσοι πίστευαν ότι ο πόλεμος στην Τσετσενία ήταν εσωτερική υπόθεση, ότι οι στρατιωτικές τους επεμβάσεις στο νότο ήταν ασκήσεις νόμιμης αυτοάμυνας και ότι κανένα από τα δύο δεν έπρεπε να επηρεάσει τις σχέσεις τους με τη Δύση. Το αποτέλεσμα ήταν μια εκδοχή -αν και μετριοπαθής- του κύκλου των αμοιβαίων παρεξηγήσεων που είναι γνωστός στους μελετητές της διεθνούς πολιτικής ως «το μοντέλο της σπείρας» (Mandelbaum, 1988), στο οποίο κάθε πλευρά πιστεύει ότι αυτό που κάνει είναι νόμιμο, αμυντικό και συνολικά καλοπροαίρετο, αλλά το οποίο γίνεται αντιληπτό από την άλλη ως ακατάλληλο, επιθετικό και επικίνδυνο.

2.3 Το Δόγμα των Τριών Γεωστρατηγικών Επιταγών

Ο συγγραφέας Leon Aron στο άρθρο του «Το δόγμα Πούτιν - Η αναζήτηση της Ρωσίας για την ανοικοδόμηση του σοβιετικού κράτους» εξηγεί ότι η εξωτερική πολιτική του Κρεμλίνου βασίζεται σε τρεις γεωστρατηγικές επιταγές: α) η Ρωσία πρέπει να παραμείνει πυρηνική υπερδύναμη, β) η Ρωσία πρέπει να παραμείνει μεγάλη δύναμη σε όλες τις πτυχές της διεθνούς δραστηριότητας και γ) πρέπει να παραμείνει ο ηγεμόνας - ο πολιτικός, στρατιωτικός και οικονομικός ηγέτης της περιοχής της (Aron, 2013). Αυτό το δόγμα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής μετά την περεστρόικα, παραπέμπει στον «Γκωλισμό» (Gaullism) (Mandelbaum, 1997), τον σπουδαίο Γάλλο Στρατηγό Charles de Gaulle, δεδομένου ότι η περίοδος της διακυβέρνησης του ως Πρόεδρος της Γαλλίας συμβόλιζε την τάση χειραφέτησης της Ευρώπης από την αμερικανική κηδεμονία. Η έννοια του «Γκωλισμού» ως ιδεολογίας και καθιερωμένου πολιτικού κινήματος είναι ευρέως αποδεκτή στη γαλλική πολιτική. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της Πέμπτης Δημοκρατίας, το γαλλικό πολιτικό τοπίο επηρεάστηκε από το γκωλικό κίνημα. Έτσι και για τη Ρωσία αποτέλεσε θέμα αρχής να διεκδικήσει τη θέση της στις διεθνείς υποθέσεις όπου ήταν δυνατόν και να διακρίνει τις δικές της πολιτικές από εκείνες του ισχυρότερου μέλους της διεθνούς κοινότητας -και στις δύο περιπτώσεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτή η ρωσική προσέγγιση έχει ψυχολογικές ρίζες και αποτελεί μια απάντηση, μεταξύ άλλων, στην πληγωμένη υπερηφάνεια που προκλήθηκε από μια ξαφνική, απότομη απώλεια διεθνούς θέσης. Όπως σημειώνει ο Άρον, η ρωσική εξωτερική πολιτική θα μπορούσε

να μετακινηθεί από τη διαμαρτυρία στην ευθεία αντίθεση- αλλά αυτό θα απαιτούσε έναν συνδυασμό εξελίξεων που, από την οπτική γωνία των έξι πρώτων μετά-σοβιετικών ετών, δεν ήταν πιθανός.

Η νέα Ρωσία δεν είχε την οικονομική δύναμη να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο παγκόσμιο εμπορικό σύστημα, σε αντίθεση με τη Σοβιετική Ένωση, της έλειπε επίσης και η στρατιωτική ισχύς, ωστόσο, είχε κληρονομήσει το σοβιετικό πυρηνικό οπλοστάσιο, το οποίο ήταν, φυσικά, πηγή επιρροής με αποτέλεσμα η παρουσία της να γίνεται αισθητή μόνο στην άμεση γειτονιά της, στο έδαφος της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Το ερώτημα, λοιπόν, που τέθηκε στον κόσμο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ήταν: «σκοπεύει η Ρωσία να μείνει μόνη της, να ευθυγραμμιστεί με τη Δύση ή να επιχειρήσει να συνθέσει μια αντιαμερικανική συμμαχία με την Κίνα και άλλα κράτη της Ασίας και της Μέσης Ανατολής;» (Trenin, 2002). Η αναζήτηση μιας συγκεκριμένης απάντησης στα στρατηγικά διλήμματα της μετασοβιετικής Ρωσίας κατέστησε την εξωτερική πολιτική της Μόσχας εξαιρετικά απρόβλεπτη. Ως αποτέλεσμα, η διεθνής συμπεριφορά της Ρωσίας αναπροσαρμόστηκε αρκετές φορές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, εξελισσόμενη από την ενσωμάτωση σε μια πολυπολική και θεσμοθετημένη Δύση στην εξισορρόπηση της αμερικανικής ηγεμονίας, στον NATO-κεντρισμό στην Ευρώπη και στην εναντίωση στην «άγρια» οικονομική παγκοσμιοποίηση.

2.4 Ο ρόλος του Πούτιν στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας

Από το 2000, η Ρωσία υπό τον Πούτιν ακολούθησε μια συνεκτική και ρεαλιστική εξωτερική πολιτική με σαφώς καθορισμένες προτεραιότητες και καλά δομημένα συμφέροντα. Αναγνωρίζοντας τα όρια των διαθέσιμων πόρων, το Κρεμλίνο μείωσε την περιττή και δαπανηρή παρουσία του σε όλο τον κόσμο και, αντί να ονειρεύεται την ανάκτηση του καθεστώτος της υπερδύναμης, προτίμησε να επικεντρωθεί στην άμεση γειτονιά του, που γενικά ονομάζεται «εγγύς εξωτερικό» (Huasheng, 2021). Αντιλαμβανόμενη τον εαυτό της ως περιφερειακή υπερδύναμη, η Ρωσία προσπάθησε να σταματήσει την υποβάθμιση της επιρροής της και να ανασυγκροτήσει τη θέση ισχύος της στην πρώην σοβιετική περιφέρεια κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών μέσω οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών μέσων. Επειδή το Κρεμλίνο θεωρούσε την περιφερειακή κυριαρχία ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση του καθεστώτος της μεγάλης δύναμης στον κόσμο, οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ) αποτέλεσαν την κορυφαία προτεραιότητα της πολυσχιδούς εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Στο Κρεμλίνο θεωρήθηκε ότι, μόλις εφαρμοστεί με επιτυχία, η στρατηγική αυτή θα προετοιμάζε την αποκατάσταση της ισχύος των θέσεων της Ρωσίας πέρα από το «εγγύς εξωτερικό» μακροπρόθεσμα.

Η συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ μετά την 11η Σεπτεμβρίου για την απομάκρυνση του καθεστώτος των Ταλιμπάν από το Αφγανιστάν και η προσέγγιση του Πούτιν με προτεραιότητα στην Ευρώπη ήταν μια στρατηγική επιλογή για τη Μόσχα που είχε ως στόχο να κλείσει ένα «μαύρο κεφάλαιο» στις σχέσεις με τη Δύση και να φωτίσει μια οριστικά νέα «στρατηγική ταυτότητα». Η πολιτική του προέδρου Πούτιν το 2001 έδειχνε ότι ήθελε να αναδομήσει την ταυτότητα και την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας, δεν υπήρχε η ρητορική της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης- αντίθετα, ο Πούτιν μιλούσε όλο και περισσότερο για την ενσωμάτωση της Ρωσίας στον κόσμο και ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Η ευρωπαϊκή και παγκόσμια ολοκλήρωση έγινε το κύριο κίνητρο των σημαντικότερων δηλώσεων του Πούτιν για την ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική (Zevelev, 2002).

Ωστόσο, σταδιακά υπήρξε μια αυξανόμενη δυσαρέσκεια του Κρεμλίνου απέναντι στην επέκταση του NATO μετά τον Ψυχρό Πόλεμο στην πρώην σοβιετική σφαίρα επιρροής αλλά και ισχυρισμοί των Ρώσων ηγετών συμπεριλαμβανομένου και του Πούτιν, ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO παραβίασαν επανειλημμένα τις δεσμεύσεις (Masters, 2022) που έδωσαν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 να μην επεκτείνουν τη συμμαχία στο πρώην σοβιετικό μπλοκ. Θεώρησαν και εξακολουθούν να θεωρούν, τη διεύρυνση του NATO κατά τη διάρκεια εκείνης της ταραχόδους περιόδου για τη Ρωσία, ως μια ταπεινωτική επιβολή για την οποία δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα άλλο από το να παρακολουθούν. Τις εβδομάδες που προηγήθηκαν της συνόδου κορυφής του NATO το 2008, ο πρόεδρος Βλαντίμιρ Πούτιν προειδοποίησε τους Αμερικανούς διπλωμάτες (Burns, 2019) ότι τα βήματα για την ένταξη της Ουκρανίας στη συμμαχία «θα ήταν μια εχθρική πράξη προς τη Ρωσία». Μήνες αργότερα, η Ρωσία προχώρησε σε πόλεμο με τη Γεωργία, επιδεικνύοντας φαινομενικά την προθυμία του Πούτιν να χρησιμοποιήσει βία για να διασφαλίσει τα συμφέροντα της χώρας του.

Με την κατάληψη της Κριμαίας το 2014, η Ρωσία εδραίωσε τον έλεγχό της σε ένα στρατηγικό στήριγμα στη Μαύρη Θάλασσα. Με μια πιο σημαντική και εξελιγμένη στρατιωτική παρουσία εκεί, η Ρωσία μπόρεσε να προβάλει τη δύναμή της βαθύτερα στη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, όπου παραδοσιακά είχε περιορισμένη επιρροή, έχοντας ισχυρή στρατιωτική παρουσία στη Συρία και στη Λιβύη. Ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι δυτικές δυνάμεις απέτυχαν να επιβάλουν υψηλό κόστος στη Ρωσία ως απάντηση στην προσάρτηση της Κριμαίας. Αυτή η διστακτικότητα των Δυτικών αύξησε την επιθυμία του Πούτιν να χρησιμοποιήσει στρατιωτική βία για να επιδιώξει τους στόχους της εξωτερικής του πολιτικής.

Τον Ιούλιο του 2021, ο Πούτιν συνέγραψε ένα άρθρο που πολλοί δυτικοί εμπειρογνώμονες της εξωτερικής πολιτικής θεώρησαν δυσοίωνο, εξηγώντας τις αμφιλεγόμενες απόψεις του (Putin, 2021) σχετικά με την κοινή ιστορία μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας. Μεταξύ άλλων παρατηρήσεων, ο Πούτιν περιέγραψε τους Ρώσους και τους Ουκρανούς ως «έναν λαό που ουσιαστικά καταλαμβάνουν τον ίδιο ιστορικό και πνευματικό χώρο». Μέσα από το άρθρο αυτό αλλά και με τη πρόφαση της διεξαγωγής ασκήσεων, η Ρωσία συγκέντρωσε δεκάδες χιλιάδες στρατιώτες κατά μήκος των συνόρων με την Ουκρανία και αργότερα στη συμμαχική Λευκορωσία. Τον Φεβρουάριο του 2022, ο Πούτιν διέταξε μια πλήρους κλίμακας εισβολή, περνώντας μια δύναμη περίπου διακοσίων χιλιάδων στρατιωτών στο ουκρανικό έδαφος από τον νότο (Κριμαία), την ανατολή (Ρωσία) και τον βορρά (Λευκορωσία) σε μια προσπάθεια να καταλάβει μεγάλες πόλεις, συμπεριλαμβανομένης της πρωτεύουσας Κίεβο, και να καθαιρέσει την κυβέρνηση. Ο Πούτιν δήλωσε ότι οι γενικοί στόχοι ήταν η «αποναζιστικοποίηση» και η «αποστρατιωτικοποίηση» της Ουκρανίας.

3. Η Ρωσική παρουσία στα Βαλκάνια

«Η περιοχή των Βαλκανίων έχει μεγάλη στρατηγική σημασία για την Ρωσία, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου της ως σημαντικού μεταφορικού και κόμβος υποδομών που χρησιμοποιείται για την προμήθεια φυσικού αερίου και πετρελαίου στη ευρωπαϊκές χώρες».

Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσίας, (Rodkiewicz, 2013)

3.1 Εισαγωγή

Τα Βαλκάνια ως περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, διαχρονικά ήταν ένα σημείο όπου άνθρωποι και κουλτούρες είτε συνενωνόταν είτε συγκρούονταν. Ως αποτέλεσμα της γεωγραφικής θέσης της περιοχής, του πολύπλοκου εθνοτικού πλαισίου, των θρησκευτικών ιδεολογιών και της οικονομίας, η βαλκανική χερσόνησος έχει βιώσει διαδοχικές κρίσεις και διαμάχες στη σύγχρονη εποχή, συμπεριλαμβανομένου του βασικού της ρόλου και στους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Η περιοχή υπήρξε επί μακρόν σκηνικό αντιπαλότητας μεταξύ των παγκόσμιων δυνάμεων, αλλά η αντιπαλότητα αυτή εντάθηκε περαιτέρω μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων σε Ανατολικής Ευρώπης. Μετά την διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, τα κράτη που την αποτελούσαν ψάχνουν τη θέση και τον ρόλο που θα αποτελέσουν στην παγκόσμια πολιτική σκακιέρα.

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία, η ΕΕ και η Κίνα προσπαθούν κυρίως μέσα από την οικονομική και ενεργειακή τους επιρροή να εδραιώσουν τη παρουσία τους στα Βαλκάνια. Στο σημερινό πολυπολικό κόσμο, οι μικρές χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Βαλκανικών, μπορούν να διαδραματίσουν στρατηγικό ρόλο αν μια παγκόσμια δύναμη αμελήσει να συνεργαστεί μαζί τους, αυτές οι μικρές χώρες είναι έτοιμες να στραφούν σε άλλες ανταγωνιστικές δυνάμεις. Κατά συνέπεια, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ρωσία, η ΕΕ και η Κίνα επιδιώκουν να επεκτείνουν την επιρροή τους υιοθετώντας μια νέα βαλκανική γεωπολιτική στρατηγική. Το σύνολο αυτών των κινήσεων δείχνει ότι οι μεγάλες δυνάμεις θεωρούν την περιοχή των Βαλκανίων απαραίτητη για στρατηγικούς, πολιτικούς και οικονομικούς λόγους.

3.2 Η Ρωσική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια διαχρονικά

Η Ρωσία ασκεί ενεργή εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια τουλάχιστον από τα τέλη του 18ου αιώνα, όταν τα σύνορα της επεκτεινόμενης αυτοκρατορίας της έφτασαν για πρώτη φορά

στη Μαύρη Θάλασσα (Jelavich, 1991). Εκείνη την εποχή, η κύρια στρατηγική της προτεραιότητα ήταν να εξασφαλίσει την πρόσβαση από τη Μαύρη στη Μεσόγειο θάλασσα, αποδυναμώνοντας τον οθωμανικό έλεγχο των Στενών (Βόσπορος και Δαρδανέλια). Η υποστήριξη των τοπικών εξεγέρσεων κατά της οθωμανικής κυριαρχίας από τους ορθόδοξους λαούς των Βαλκανίων μέσα από συντονισμένες διπλωματικές προσπάθειες, αποτέλεσαν μια από τις κύριες οδούς για την προώθηση αυτών των συμφερόντων. Η Ρωσία θεωρούσε τον εαυτό της ως τον φυσικό προστάτη των ανεξάρτητων κρατών που δημιουργήθηκαν, στη περιοχή των Βαλκανίων καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία υποχωρούσε στα μέσα του 19ου αιώνα λόγω των κοινών θρησκευτικών και πολιτιστικών δεσμών τους. Η σημασία αυτού του ιστορικού ρόλου που είχε η Ρωσία για την ιδιότητά της ως μεγάλης δύναμης αποτελεί έκτοτε ένα επαναλαμβανόμενο θέμα της εμπλοκής της στα Βαλκάνια. Στο μανιφέστο του, το 1914, στο οποίο ανακοίνωνε την απόφαση της Ρωσίας να πολεμήσει για την υπεράσπιση της Σερβίας, ο Τσάρος Νικόλαος Β΄ έκανε σαφή τη σύνδεση μεταξύ τιμής και καθεστώτος: *«Σήμερα δεν είναι μόνο η προστασία μιας χώρας που συνδέεται μαζί μας και δέχεται άδικη επίθεση, αλλά πρέπει να διαφυλάξουμε την τιμή, την αξιοπρέπεια και την ακεραιότητα της Ρωσίας και τη θέση της μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων»* (Headley, 2008). Η Ρωσική επιρροή στα Βαλκάνια μειώθηκε κατά τη Σοβιετική εποχή, ιδίως μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία. Οι Σοβιετικοί ηγέτες στήριζαν την αξίωσή τους για ηγετικό ρόλο στο σύνθημα του "προλεταριακού διεθνισμού" και όχι στην πίστη ή την εθνικότητα (Barghoorn, 1960), αν και αξίζει να σημειωθεί ότι η Βουλγαρία έγινε το πιο πιστό από τα κράτη-δορυφόρους, μέχρι του σημείου να ζητήσει να ενταχθεί στη Σοβιετική Ένωση τη δεκαετία του 1970 (Jeffries, 2007).

Για να κατανοήσουμε τη σημερινή ρωσική πολιτική στα Βαλκάνια αξίζει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξή της με την πάροδο του χρόνου. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η εμπλοκή της Μόσχας στα Βαλκάνια αυξάνεται και μειώνεται ανάλογα με την κατάσταση των σχέσεων της με τη Δύση. Οι ιστορικοί δεσμοί και η κοινή ταυτότητα παίζουν δευτερεύοντα ρόλο σε σχέση με τις στρατηγικές εκτιμήσεις. Η Μόσχα ενήργησε τόσο ως εταίρος όσο και ως αντίπαλος της ΕΕ και των ΗΠΑ. Η ρωσική πολιτική μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει περάσει από τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο έχουμε την προεδρία του Μπόρις Γέλτσιν (1991-2000) η οποία σηματοδεύτηκε από τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Με τη διπλωματική εμπλοκή της στη σύγκρουση, η Ρωσία προσπάθησε να εξισορροπήσει τα συμφέροντά της έναντι εκείνων των ΗΠΑ και του NATO και να διεκδικήσει την τάξη ασφαλείας στην Ευρώπη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Τελικά, η Μόσχα υπέστη μια σειρά από αποτυχίες, ιδίως την αποτυχία της να αποτρέψει την αμερικανική επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο (Headley J., 2008).

Στο δεύτερο στάδιο, έχουμε τις δύο πρώτες θητείες του Βλαντιμίρ Πούτιν ως προέδρου, οι οποίες ξεκίνησαν με μια υποχώρηση και στη συνέχεια, στα μέσα της δεκαετίας του 2000, με μια επανεκκίνηση της βαλκανικής πολιτικής της Μόσχας, η οποία συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του Μεντβέντεφ. Ο Πούτιν προέδρευσε της απόσυρσης των Ρώσων ειρηνευτικών δυνάμεων από το Κοσσυφοπέδιο και τη Βοσνία το 2003. Αλλά στα μέσα της δεκαετίας, χάρη στις συνομιλίες για το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου και τα φιλόδοξα ενεργειακά εγχειρήματα, όπως ο αγωγός φυσικού αερίου South Stream, η Ρωσία επανήλθε δυναμικά, ενισχύοντας τους δεσμούς της με τους τοπικούς παράγοντες και θέτοντας τον εαυτό της ως συνομιλήτη της ΕΕ και των ΗΠΑ. Ταυτόχρονα, η Μόσχα δεν προσπάθησε να μπλοκάρει τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ και απέκρουσε την επέκταση της συμμαχίας το 2009 για να συμπεριλάβει την Κροατία και την Αλβανία.

3.3 Η στάση της Ρωσίας στα Βαλκάνια μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας το 2014.

Η Ουκρανική κρίση του 2013-14, με τη προσάρτηση της Κριμαίας και την επακόλουθη αντιπαράθεση μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης εγκαινίασε το τρίτο στάδιο της Ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια. Τα αποτελέσματα της κρίσης άρχισαν να φαίνονται σχετικά σύντομα:

3.3.1 Ενέργεια

Το καλοκαίρι του 2014, το έργο του αγωγού φυσικού αερίου South Stream ακυρώθηκε ολοκληρωτικά, καθώς έληξε το ενδιαφέρον της Ευρώπης (ΕΕ) για την επίλυση της μακροχρόνιας νομικής διαφοράς μεταξύ της Gaz-Prom και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Jonathan Stern, 2015). Ο αγωγός αυτός ήταν ένα έργο (project) με σκοπό την παράκαμψη της Ουκρανίας προκειμένου να μπορέσει η Μόσχα να προμηθεύσει φυσικό αέριο την ευρωπαϊκή αγορά, μια ιδέα που ήρθε στο προσκήνιο ως αποτέλεσμα των διαφωνιών για τις τιμές μεταξύ Μόσχας και Κιέβου το 2006 και το 2009 και που προκάλεσαν ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη (Antto Vihma, 2016). Τα Βαλκάνια θεωρούνταν μια περιοχή μέσω της οποίας οι υποδομές αγωγών του φυσικού αερίου θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην παράκαμψη της Ουκρανίας. Αυτή ήταν και η σκέψη πίσω από το σχέδιο κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου South Stream, με σκοπό τη μεταφορά 63 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων ρωσικού φυσικού αερίου ετησίως μέσω της Μαύρης Θάλασσας και των Βαλκανίων στην Ιταλία και την Αυστρία αντίστοιχα. Η διμερής ενεργειακή σχέση ΕΕ-Ρωσίας είχε επηρεαστεί από τη γεωπολιτική κρίση γύρω από την Ουκρανία το 2014. Η προσάρτηση της Κριμαίας από την και η στρατιωτική αποσταθεροποίηση της ανατολικής Ουκρανίας είχαν ως αποτέλεσμα την ασφαλειοποίηση των ενεργειακών σχέσεων. Η Ρωσία πέρασε στην αντεπίθεση κινητοποιώντας τα

χρηματοδοτούμενα από αυτή φιλορωσικά μέσα ενημέρωσης τα οποία ενέτειναν την αντί-δυτική τους εκστρατεία παραπληροφόρησης έναντι των ΗΠΑ και της ΕΕ καθιστώντας τους ως τους μοναδικούς υπευθύνους για την ακύρωση του έργου (Galeotti, 2017).

3.3.2 Συμμετοχή Σερβικών Εθνικιστικών Ομάδων στην Ανατολική Ουκρανία

Ηγέτες όπως ο Αλεξάνταρ Βούτσιτς, τότε πρωθυπουργός της Σερβίας (νυν πρόεδρος), και ο Μίλοραντ Ντόντικ, τότε πρόεδρος της Σερβικής Δημοκρατίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ορκίστηκαν να διατηρήσουν τους στρατηγικούς δεσμούς τους με τη Ρωσία. Τον Οκτώβριο του 2014, ο Βλαντιμίρ Πούτιν έτυχε βασιλικής μεταχείρισης στο Βελιγράδι, όπου ήταν επίτιμος προσκεκλημένος σε στρατιωτική παρέλαση για την 70ή επέτειο της απελευθέρωσης της πρωτεύουσας της Γιουγκοσλαβίας από τη ναζιστική κατοχή. Η Σερβία ενίσχυσε τη συνεργασία της με τους Ρώσους στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, ακόμη και όταν εμβάθυνε τους δεσμούς της με το ΝΑΤΟ. Εθνικιστικές ομάδες από τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έστειλαν παρατηρητές στο δημοψήφισμα για την ανεξαρτησία που διεξήχθη στη ρωσοκρατούμενη Κριμαία. Υπήρξαν πολλαπλές αναφορές για εθελοντές από τη Σερβία και άλλα μέρη της πρώην Γιουγκοσλαβίας που πολεμούσαν στο πλευρό των δυνάμεων των αυτοανακηρυγμένων λαϊκών δημοκρατιών του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ (DNR/LNR) στην Ανατολική Ουκρανία (Zivanovic, 2017), (Zivanovic, 2017).

3.3.3 Μη συμμετοχή στις Δυτικές κυρώσεις

Αν και ο πρωταρχικός στόχος της Ρωσίας να σταματήσει την επέκταση του ΝΑΤΟ αποδείχθηκε δύσκολος, η Μόσχα κατάφερε να κερδίσει ορισμένους διπλωματικούς πόντους. Το 2014, μαζί με τη πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (πΓΔΜ) και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Σερβία αρνήθηκε να συμμετάσχει στις δυτικές κυρώσεις κατά της Ρωσίας. Ακόμα και μέλη του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στην πρώην Γιουγκοσλαβία, όπως η Σλοβενία και η Κροατία, ήταν πρόθυμα να αναβαθμίσουν την οικονομική τους συνεργασία με τη Μόσχα (Samorukov, 2017). Ο αγωγός TurkStream, μια υποβαθμισμένη εκδοχή του έργου South Stream που πρόκειται να περάσει από τη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Ουγγαρία, αναζωπύρωσε τη γοητεία των ρωσικών επενδύσεων στην περιοχή, εν ολίγοις, η Ρωσία συνέχισε να χρησιμοποιεί οικονομικά κίνητρα για να προωθήσει τους στόχους της, εκτός από τη χρήση μορφών κρυφής ισχύος, όπως η παροχή υποστήριξης σε ριζοσπαστικές ομάδες ή εκστρατείες πληροφόρησης.

3.3.4 Κοσσυφοπέδιο και Κριμαία

Στην περίφημη ομιλία του στη Ρωσική Δούμα στις 18 Μαρτίου 2014¹¹, ο πρόεδρος Πούτιν ισχυρίστηκε ότι η επέμβαση της Ρωσίας στην Κριμαία ήταν εξίσου νόμιμη με την επέμβαση του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) το 1999 στο Κοσσυφοπέδιο (Marxsen, 2014) και ότι οι αξιώσεις ανεξαρτησίας των δύο εδαφών έχουν παρόμοια αξία και πως υπάρχει «ηθική ισοδυναμία» μεταξύ της εισβολής στην Κριμαία το 2014 και της επιχείρησης «Συμμαχική Δύναμη» του ΝΑΤΟ το 1999, αλλά και διαφορετικά γεγονότα. Ο πρόεδρος Πούτιν ανέφερε χαρακτηριστικά : *«Επιπλέον, οι αρχές της Κριμαίας αναφέρθηκαν στο γνωστό προηγούμενο του Κοσσόβου - ένα προηγούμενο που οι δυτικοί συνάδελφοί μας δημιούργησαν με τα ίδια τους τα χέρια σε μια πολύ παρόμοια κατάσταση, όταν συμφώνησαν ότι ο μονομερής διαχωρισμός του Κοσσόβου από τη Σερβία, αυτό ακριβώς που κάνει τώρα η Κριμαία, [...] ...το Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ συμφώνησε με αυτή την προσέγγιση [...] Παραθέτω: ... "Το γενικό διεθνές δίκαιο δεν περιέχει καμία απαγόρευση για δηλώσεις ανεξαρτησίας. Κρυστάλλινα ξεκάθαρο, όπως λένε." [...] Ακολουθεί ένα απόσπασμα από ένα άλλο επίσημο έγγραφο: τη γραπτή δήλωση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής [...], που υποβλήθηκε στο ίδιο Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ [...]: "Οι δηλώσεις ανεξαρτησίας μπορεί να παραβιάζουν, και συχνά το κάνουν, την εθνική νομοθεσία. Ωστόσο, αυτό δεν τις καθιστά παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου". Το έγγραψαν αυτό, το διέδωσαν σε όλο τον κόσμο, έβαλαν τους πάντες να συμφωνήσουν και τώρα είναι εξοργισμένοι. Για ποιο λόγο; [...] Για κάποιο λόγο πράγματα που επιτράπηκαν στους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου (και τους σεβόμαστε απόλυτα), δεν επιτρέπονται στους Ρώσους, τους Ουκρανούς και τους Τάταρους της Κριμαίας στην Κριμαία. Και πάλι, αναρωτιέται κανείς γιατί».*

Η σύνδεση του ζητήματος του Κοσσόβου με τη προσάρτηση της Κριμαίας, έκτοτε, αποτελεί μια μόνιμη απειλή ασφαλείας για τη περιοχή (Stronski, 2022). Πιο συγκεκριμένα, στο Βόρειο Κόσσοβο υπάρχουν τρεις δήμοι με σερβική πλειοψηφία οι οποίοι συνεχίζουν να λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό εκτός του κυβερνητικού ελέγχου της Πρίστινας και αποτελούν απειλή για την ασφάλεια του κράτους του Κοσσόβου. Ο πόλεμος στην Ουκρανία θα μπορούσε να ωθήσει τους Σέρβους στο βόρειο Κοσσυφοπέδιο να προβούν στην ίδια ενέργεια με τους Ρώσους στο Ντονέτσκ και το Λουχάνσκ προς απόσχιση και στη συνέχεια να ζητήσουν τη βοήθεια της Σερβίας, όπως ακριβώς το Ντονμπάς ζήτησε τη βοήθεια της Ρωσίας. Στο Κόσσοβο, αυτό το «ουκρανικό σενάριο» είναι λιγότερο πιθανό καθώς η δυτική παρουσία ασφαλείας είναι ιδιαίτερος αυξημένη.

Η πολιτική της Ρωσίας από το 2008 (ανεξαρτησία Κοσσόβου) και έπειτα, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο έχει το δικαίωμα του «βέτο», είναι να

---

¹¹ Speech by President Putin to the Russian Duma, 18 March 2014, Ανακτήθηκε από: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>

μπλοκάρει όλες τις διαδικασίες του ΟΗΕ στα Δυτικά Βαλκάνια εάν αντιτίθενται στους πολιτικούς στόχους της. Ως εκ τούτου, η Ρωσία έχει εμποδίσει τις οποιοσδήποτε προσπάθειες εισόδου του Κοσόβου στον ΟΗΕ και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς θέτοντας έτσι τη Σερβία σε μια σχέση πολιτικής εξάρτησης από τη Ρωσία και προσφέροντας στην ίδια μια πολιτική και διπλωματική παρουσία στην περιοχή μέσω της Σερβίας. Με αυτόν τον τρόπο, η Ρωσία διαιωνίζει τη διαμάχη για το Κόσσοβο, δημιουργώντας μια κατάσταση παρόμοια με την «παγωμένη» σύγκρουση, η οποία εμποδίζει την ενσωμάτωση της περιοχής στους δυτικούς θεσμούς. Προσπαθεί να ανταλλάξει τη συνεργατικότητα της στην επίλυση της διαφοράς του Κοσόβου με τη συγκατάθεση της Δύσης στην επίλυση των διαφορών στον μετασοβιετικό χώρο με τρόπο που να βολεύει τη Μόσχα (Bechev, 2017).

3.3.5 Παρέμβαση στην εσωτερική πολιτική άλλων χωρών

Πέρα από τη περίπτωση του Κοσόβου, η Ρωσία μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας προσπάθησε να εμποδίσει την ένταξη των κρατών της Βόρειας Μακεδονίας και του Μαυροβουνίου στο NATO, δημιουργώντας εσωτερική αναταραχή στα κράτη αυτά. Πιο συγκεκριμένα, στο Μαυροβούνιο: Η παρέμβαση στην εσωτερική πολιτική σκηνή της χώρας ήταν στην ουσία μια απόπειρα πραξικοπήματος στο Μαυροβούνιο εν μέσω βουλευτικών εκλογών τον Οκτώβριο του 2016. Ένας αριθμός Σέρβων υπερεθνικιστών και παραστρατιωτικών που μόλις είχαν επιστρέψει από τις μάχες στο Ντόνμπας είχε προγραμματιστεί να εισβάλει στο κοινοβούλιο, να προκαλέσει αναταραχή στους δρόμους της Ποντγκόριτσα και να βοηθήσει τη φιλορωσική, σε μεγάλο βαθμό εθνοτικά σερβική αντιπολίτευση να καταλάβει την εξουσία. Επικεφαλής αυτών των παραστρατιωτικών ήταν ο Konstantin Malofeev, ο οποίος βρίσκεται σήμερα υπό δυτικές κυρώσεις για τον ρόλο του στα πρώτα στάδια της λεγόμενης «ρωσικής άνοιξης» στο Ντονμπάς το 2014 (Treasury, 2014). Οι βαλκανικές διασυνδέσεις του Malofeev φέρεται να έθεσαν τις βάσεις για το πραξικόπημα στο Μαυροβούνιο, με την GRU να αναλαμβάνει την επιχείρηση αργότερα. Αυτό θα σήμαινε μια εντυπωσιακή στροφή στην εξωτερική πολιτική του Μαυροβουνίου, σταματώντας την ένταξή του στο NATO λίγο πριν από την απόφαση της Συμμαχίας να δεχτεί τη χώρα αυτή στην οικογένειά της. Πιθανότατα η πρώτη περιφερειακή απώλεια - αν το πραξικόπημα πετύχαινε - θα ήταν η ανάκληση της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου από το Μαυροβούνιο, με εκτεταμένες συνέπειες εντός της περιοχής. Τελικά το πραξικόπημα δεν πέτυχε και το Μαυροβούνιο έγινε το 29ο μέλος του NATO στις 5 Ιουνίου 2017.

Βόρεια Μακεδονία: Στην περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας, η Μόσχα εργαλειοποίησε τις πολιτικές αντιπαλότητες και τα ρήγματα μεταξύ της πλειοψηφούσα σλαβικής και αλβανικής κοινότητας. Ευθυγραμμίστηκε με το εθνικιστικό κεντροδεξιό κόμμα

VMRO-DPMNE¹². Το 2015, το Υπουργείο Εξωτερικών και τα φίλα προσκείμενα προς το Κρεμλίνο μέσα ενημέρωσης αντιτάχθηκαν στις διαδηλώσεις κατά της κυβέρνησης του Νίκολα Γκρούεφσκι υπό την ηγεσία του VMRO-DPMNE, θεωρώντας τις ως μια έγχρωμη επανάσταση που ενορχηστρώθηκε από τη Δύση. Όταν οι Σοσιαλιστές αντικατέστησαν το VMRO-DPMNE στην κυβέρνηση, η Ρωσία και οι εντολοδόχοι της αντιτάχθηκαν στη συμφωνία με την Ελλάδα που υπογράφηκε τον Ιούνιο του 2018 και άνοιξε τον δρόμο για την ένταξη στο ΝΑΤΟ και τις ενταξιακές συνομιλίες με την ΕΕ. Οι διαμαρτυρίες απεικόνισαν την αλλαγή του ονόματος της χώρας ως πράξη εθνικής προδοσίας. Ο ίδιος ο Πούτιν (Smith, 2019) περιέγραψε τη συμφωνία των Πρεσπών ως ένα κατάφωρο παράδειγμα χειροδικίας της Δύσης, η οποία επιβάλλει τη θέλησή της αδιαφορώντας για την κυριαρχία άλλων χωρών. Τόσο στην περίπτωση του Μαυροβουνίου όσο και στην περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας, η Ρωσία προσπάθησε να εισέλθει στην εθνική λήψη αποφάσεων προκειμένου να υπονομεύσει την επέκταση του ΝΑΤΟ και της ΕΕ.

3.3.6 Συμπεράσματα

Η Ρωσία διαθέτει τόσο τα μέσα όσο και τη βούληση να διεισδύσει στην εσωτερική πολιτική αυτών των χωρών. Ο κατάλογος των συμμάχων και των συνοδοιπόρων ήταν μακρύς: διαμορφωτές της κοινής γνώμης υπέρ του Κρεμλίνου, ρωσόφιλα κόμματα, επιφανείς κληρικοί, ομάδες πολιτών και μέσα ενημέρωσης (ορισμένα με σκοτεινές πηγές χρηματοδότησης). Αν χρειαστεί, μπορούν να κινητοποιηθούν ρωσικές εταιρείες υψηλού επιπέδου, όπως η Gazprom ή η Lukoil. Η υποστήριξη της Ρωσίας από τη βάση στην περιοχή είναι ιδιαίτερα σημαντική. Η λαϊκή συμπάθεια αντανακλά ιστορικές μνήμες ή την αναγνώριση θρησκευτικών και πολιτιστικών δεσμών, αλλά και δυσαρέσκεια πιο πρόσφατης εποχής. Στη Σερβία, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο, υπάρχουν πολλοί που κατηγορούν τις ΗΠΑ και την ΕΕ ως αποδιοπομπαίους τράγους για κάθε είδους αμαρτίες: από τη συμπαράταξη με τους μουσουλμάνους των Βαλκανίων κατά τη διάρκεια των Γιουγκοσλαβικών πολέμων, μέχρι τη λιτότητα στον απόηχο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, την εισροή αιτούντων άσυλο από τη Συρία και το Ιράκ, μέχρι το τέλος των καλών παλιών ημερών του κομμουνισμού. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εξυπηρετούν εύκολα αυτές τις αφηγήσεις.

---

¹²

4. Ρωσία και Ανατολική Μεσόγειος

4.1. Η γεωπολιτική αξία της Ανατολικής Μεσογείου για τη Ρωσία

Η Ρωσία είναι μια χώρα που έχει πολύ μεγάλη έκταση και πολλούς πόρους. Με την τεράστια έκταση και τους πόρους της καθίσταται ως μια από τις υπερδυνάμεις του κόσμου (Minkina, 2019). Η γεωγραφική θέση της σε σχέση με την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει προκαθορίσει την πολιτική της εδώ και αιώνες. Το τεράστιο έδαφος της Ρωσίας δεν έχει πρόσβαση σε θερμές θάλασσες, γεγονός που εμπόδιζε το εμπόριο και την οικονομική της ανάπτυξη, ως εκ τούτου, η Ρωσία ιστορικά προσπαθούσε να βρει έναν τρόπο να προσεγγίσει τις ακτές των θερμών θαλασσών, επεκτείνοντας την αμυντική της επικράτεια προς τα νότια. Τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης παρείχαν την ευκαιρία να ενισχυθεί η ρωσική θέση στην περιοχή, με αποκορύφωμα την εμπλοκή της Ρωσίας στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας. Παρέχοντας σημαντική στρατιωτική και διπλωματική υποστήριξη στο καθεστώς Άσαντ, η Ρωσία απέκτησε υπό τον έλεγχό της τη ναυτική βάση στην Ταρτούς¹³, το στρατηγικό λιμάνι της Λατάκειας και την αεροπορική βάση Χμέιμιμ¹⁴ στη Συρία, γεγονός που επέτρεψε στη Μόσχα να προβάλλει την επιρροή και τη δύναμή της όχι μόνο στη Μέση Ανατολή αλλά και στην Ανατολική Μεσόγειο και πέραν αυτής. Δύο από αυτές τις στρατιωτικές βάσεις, δηλαδή η ναυτική βάση στην Ταρτούς και η αεροπορική βάση στο Χμέιμιμ, εξασφαλίζουν την παρουσία της Ρωσίας στην περιοχή σε εκτεταμένο χρονικό πλαίσιο για 49 χρόνια (μακροπρόθεσμα), αρχής γενομένης από το 2017 (Legucka, 2020: 2). Η περιοχή αυτή αποτελεί ένα «νότιο κλειδί» για να ανοίξει η «πόρτα» στον Παγκόσμιο Ωκεανό και η ρωσική προβολή ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, η Ανατολική Μεσόγειος, η οποία βρίσκεται στη διασταύρωση της Μέσης Ανατολής, της Ευρώπης και της Βόρειας Αφρικής και παρέχει πρόσβαση στον Παγκόσμιο Ωκεανό, αποτελεί σημαντική οδό επικοινωνίας και μετάδοσης, αντιπροσωπεύοντας έτσι μια στρατηγικά σημαντική περιοχή για τη Ρωσία όσον αφορά την προβολή της επιρροής και της ισχύος της.

---

¹³ Η Ταρτούς (Tartus) είναι η πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη του συριακού Κυβερνείου της Ταρτούς. Βρίσκεται στις ακτές της Συρίας στη Μεσόγειο και είναι το δεύτερο σημαντικότερο λιμάνι της χώρας μετά τη Λαττάκεια. Η πόλη ιδρύθηκε από τους Φοίνικες και ήταν γνωστή ως Αντάραδος ή Ατάρανδος.

¹⁴ Η αεροπορική βάση Χμέιμιμ (Khmeimim), επίσης Hmeimim, είναι μια αεροπορική βάση της Συρίας που λειτουργεί επί του παρόντος από τη Ρωσία, που βρίσκεται νοτιοανατολικά της πόλης Latakia στο Hmeimim, Κυβερνείο Latakia, Συρία.

Η Ανατολική Μεσόγειος γεωγραφικά αποτελείται από την Ελλάδα, την Τουρκία, την Κυπριακή Δημοκρατία, το Ισραήλ, την Αίγυπτο, τη Συρία, το Λίβανο και την Παλαιστινιακή Αρχή. Το ανατολικό τμήμα της Μεσογείου ή «η μεγάλη θάλασσα» (Abulafia, 2013) είναι ένας ετερογενής και πολύπλοκος γεωπολιτικός χώρος. Εδώ διασταυρώνονται η αφρικανική, η ασιατική και η ευρωπαϊκή ήπειρος, οι πολιτισμοί, οι θρησκείες και οι εμπορικοί δρόμοι. Πέρα από τη δίοδο που αναζητούσε η Ρωσία προς τις θερμές θάλασσες, υπάρχουν και άλλοι λόγοι για τους οποίους η Ρωσία ενδιαφέρεται για την περιοχή αυτή. Πρώτον, η περιοχή αυτή διαθέτει πλούσια αποθέματα φυσικών πόρων. Είναι αρκετά εύλογο να καταλάβουμε ότι κάθε χώρα θα αναζητήσει ένα απόθεμα φυσικών πόρων, κυρίως εάν η οικονομία της εξαρτάται από την εξαγωγή φυσικών πόρων. Όντως, η οικονομία της Ρωσίας εξακολουθεί να εξαρτάται από την εξαγωγή φυσικών πόρων (πετρέλαιο και φυσικό αέριο). Πέρα από τα υψηλά αποθέματα σε φυσικούς πόρους, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί μία από τους πιο πολυσύχναστους εμπορικούς οδούς στον κόσμο. Συγκεκριμένα η Διώρυγα του Σουέζ, κατέχει μια στρατηγική διαδρομή για την ενέργεια, τα εμπορεύματα, τα καταναλωτικά αγαθά και τα εξαρτήματα από την Ασία και τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη ή το αντίστροφο. Τέλος, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί πεδίο πολιτικής αντιπαλότητας για όλους σχεδόν τους μεγαλύτερους γεωπολιτικούς δρώντες: πρώτα απ' όλα την ΕΕ και τις ΗΠΑ, καθώς επίσης για τη Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα, Τουρκία και Μεγάλη Βρετανία. Με τέτοια χαρακτηριστικά που προσφέρει αυτή η περιοχή, δεν είναι περίεργο που χώρες υπερδυνάμεις όπως η Ρωσία ενδιαφέρονται να κυριαρχήσουν σε αυτή την περιοχή.

4.2 Η παρουσία της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο

Η κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, που ακολούθησε τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 σηματοδότησε την αρχή μιας μεγάλης στρατηγικής αναδιάρθρωσης για τη Ρωσία σε Ευρώπη και Μεσόγειο αντίστοιχα. Με τους πόρους της να εξαντλούνται και το αμυντικό της κατεστημένο να καταρρέει, η Ρωσία ουσιαστικά εξαφανίστηκε από τη Μεσόγειο ως ναυτικός, στρατιωτικός και γεωπολιτικός παράγοντας. Όταν η Μολδαβία και ιδιαίτερα η Ουκρανία ανέκτησαν την ανεξαρτησία, η Μόσχα έχασε τον έλεγχο στη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας. Το ίδιο και με τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν: όταν αυτές οι δύο δημοκρατίες ανέκτησαν την ανεξαρτησία τους το 1991, η Ρωσία έχασε την ανατολική ακτή της Μαύρης Θάλασσας και ένα κοινό χερσαίο σύνορο με την Τουρκία και το Ιράν. Τα απομεινάρια του σοβιετικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας χωρίστηκαν με την Ουκρανία και η Ρωσία έπαψε να υπάρχει ως αποτελεσματική ναυτική δύναμη. Το 1992, παροπλίστηκε η ναυτική βάση του Ταρτούς στις ακτές της Μεσογείου της Συρίας, η οποία αποτέλεσε μια από τις παλαιότερες στρατιωτικές βάσεις της Μόσχας εκτός της πρώην σοβιετικής επικράτειας.

Σύμφωνα με μια συμφωνία του 1971 με τη Συρία, η Ρωσία είχε μισθώσει την εγκατάσταση Ταρτούς ως μέρος μιας διαγραφής χρέους πολλών δεσεκατομμυρίων δολαρίων (Ulusoy, 2021) από τη πλευρά της Συρίας.

Πριν από την Ταρτούς, το σοβιετικό ναυτικό ταξίδευε τακτικά μέσα και έξω από τη Μεσόγειο και μπορούσε να φτάσει στο αιγυπτιακό λιμάνι της Αλεξάνδρειας καθώς και σε ορισμένα λιμάνια της Αλβανίας και της Κύπρου. Ωστόσο, η επιδείνωση των ιδεολογικών δεσμών μεταξύ Τιράνων και Μόσχας εμπόδισε τη στενότερη συνεργασία τους και η προσέγγιση μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας έκανε την Κύπρο απρόθυμη να φιλοξενήσει σοβιετικά πλοία στα λιμάνια της. Η εμφάνιση του Ταρτούς άλλαξε ριζικά την κατάσταση. Η άθλια, λοιπόν, οικονομική κατάσταση της Ρωσίας τη δεκαετία του 1990 οδήγησε στη δραστική μείωση του προσωπικού της βάσης με αποτέλεσμα να παραμείνουν μόνο δεκατέσσερις Ρώσοι ναύτες και κατ' επέκταση η ναυτική βάση να καταστεί τεχνικά εκτός χρήσης καθώς δεν υπήρχε χρηματοδότηση.

Το 1999, ο Βλαντιμίρ Πούτιν, ως πρωθυπουργός της Ρωσίας, δήλωσε την ανάγκη αποκατάστασης της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στη Μεσόγειο Θάλασσα (Lutterbeck, 2009: 393). Η ιδέα αυτή αποτυπώθηκε στο Ναυτικό Δόγμα της Ρωσίας του 2001 (Russia, 2001), ορίζοντας έτσι τη Μεσόγειο ως μια στρατηγικής σημασίας περιοχή για τη διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων. Έκτοτε, η Μεσόγειος έχει λάβει σταθερή θέση στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας. Απόδειξη αυτής της πολιτικής αποτελεί το Ρωσικό Θαλάσσιο Δόγμα, το οποίο δημοσιεύθηκε το 2015 και παρείχε μια σαφή ένδειξη των ρωσικών στόχων στον Ατλαντικό Ωκεανό, τη Βαλτική, τη Μαύρη Θάλασσα, την Αζοφική Θάλασσα και τη Μεσόγειο Θάλασσα, ενώ κατέδειξε επίσης την ευπάθεια της Ρωσίας λόγω της παρουσίας του ΝΑΤΟ σε συγκεκριμένες περιοχές (Morskoya Doktrina Rossiskoi Federatsi: 2015). Το δόγμα καλύπτει επίσης τη σημασία των ενεργειακών διαδρομών, την οικολογική προστασία κ.λπ. Καθορίζει ρητά τις προσδοκίες και τους στόχους της Ρωσίας στη Μεσόγειο: να παράσχει στρατιωτική και πολιτική σταθερότητα στην περιοχή, να εξασφαλίσει τη μόνιμη ναυτική παρουσία της Ρωσίας στην περιοχή και να επεκτείνει τη θαλάσσια οδό μεταφοράς από τις περιοχές της Κριμαίας και του Κρασοντόρ προς τις περιφερειακές χώρες της λεκάνης της Μεσογείου (Morskoya Doktrina Rossiskoi Federatsi: 2015). Τελικά, το ρωσικό θαλάσσιο δόγμα μπορεί επίσης να εκληφθεί ως μια νέα εκδοχή των γεωπολιτικών επιχειρημάτων. Η Ρωσία έχει καθιερώσει τις σχέσεις της με τις περιφερειακές χώρες με βάση τη διμερή προσέγγιση. Δεν έχει επιδιώξει τη δημιουργία πλατφόρμας με τις επαρχιακές κυβερνήσεις, εκτός από την Τουρκία και το Ιράν, για το ζήτημα της Συρίας. Ως εκ τούτου, η ανάλυση της ρωσικής εμπλοκής στην περιοχή είναι

προτιμότερο να επικεντρωθεί στις διμερείς σχέσεις της, ώστε να προκύψουν σχετικά αποτελέσματα.

4.3 Η παρουσία της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο μετά τη προσάρτηση της Κριμαίας

4.3.1 Ο Συριακός Άξονας

Η περίοδος από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, κατά την οποία η Ρωσία ήταν σε μεγάλο βαθμό απύσχα από την Ανατολική Μεσόγειο, αποτέλεσε μια παύση από τα δρώμενα της περιοχής. Η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 αποτέλεσε το έναυσμα για μια πιο αποτελεσματική εμπλοκή στη περιοχή. Η παρουσία της Ρωσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, έγινε πιο έντονη μετά τη στρατιωτική της επέμβαση στη Συρία το 2015. Ήταν κάτι περισσότερο από μια στρατιωτική επιχείρηση, ήταν η ανάγκη να αναγνωριστεί και πάλι ως ο ισότιμος παγκόσμιος παίκτης του παρελθόντος. Πέρα από αυτή την ανάγκη ήταν και προϊόν των συνεχιζόμενων απαιτήσεων εθνικής ασφάλειας, των αντιλήψεων περί απειλών και των οικονομικών συμφερόντων. Η στρατιωτική επιτυχία της Ρωσίας στη Συρία αποδείχτηκε ιδιαίτερα σημαντική για τη θέση της στη Μεσόγειο. Η Συρία ήταν ο παλαιότερος και τελευταίος εναπομείναντας σύμμαχος της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο, όπου το ναυτικό της είχε ακόμη παρουσία. Πολύ περισσότερο από ένα στήριγμα, ήταν το μοναδικό προκεχωρημένο φυλάκιο του Κρεμλίνου στην περιοχή. Με τη στρατιωτική της παρέμβαση, η Ρωσία επανέκτησε σημαντική στρατιωτική παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο με μια μακροπρόθεσμη συμφωνία βάσης με τη Συρία που εξασφαλίζει την παρουσία της στις ναυτικές εγκαταστάσεις του Ταρτούς και την αεροπορική βάση Hmeimim, οι οποίες βρίσκονται σε φάση σημαντικής επέκτασης προκειμένου να φιλοξενήσουν μεγαλύτερη ναυτική και αεροπορική παρουσία (Balmforth, 2020). Η ρωσική στρατιωτική ανάπτυξη στη Συρία δείχνει σαφώς ότι η Ρωσία κυριαρχεί σε ένα κρίσιμο τμήμα της ανατολικής Μεσογείου μέσω της παρουσίας του ναυτικού της, των αεροπορικών βάσεων και των συστημάτων αντιπυραυλικής άμυνας κατά μήκος της ακτογραμμής της Συρίας, η οποία βρίσκεται κοντά στο ανατολικό τμήμα της Κύπρου.

4.3.2 Η Ενεργειακή Παράμετρος

Η Ρωσία πριν και μετά τη κρίση της Κριμαίας χρησιμοποίησε τόσο τα περιουσιακά της στοιχεία σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο όσο και την τεχνογνωσία της στην εξερεύνηση και ανάπτυξη για να προσπαθήσει να επηρεάσει τις κυβερνήσεις γύρω από την Ανατολική Μεσόγειο. Εξετάζονται οι περιπτώσεις χωρών όπως παρακάτω:

Λίβανος : Από το 2013, η Ρωσία έχει πρόσβαση στην αγορά φυσικού αερίου του Λιβάνου, όπου τέσσερις μεγάλες ρωσικές εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου, οι κρατικές εταιρείες Rosneft και Gazprom και οι εταιρείες του ιδιωτικού τομέα Novatek και Lukoil, ανακοίνωσαν το ενδιαφέρον τους για επενδύσεις σε δέκα τεμάχια στην αποκλειστική ζώνη του Λιβάνου, υπογράφοντας παράλληλα μνημόνιο συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας με τον Υπουργό Ενέργειας του Λιβάνου, με το οποίο επιτρεπόταν στη Ρωσία να διεξάγει έρευνα και ανάπτυξη φυσικού αερίου στα ανοικτά των λιβανικών ακτών (Sharma, 2021).

Συρία: Παρά τη συνεχιζόμενη πολεμική κατάσταση που είχε ως αποτέλεσμα έναν σκληρό αγώνα για την εξουσία, στις 25 Δεκεμβρίου 2013, λίγο καιρό πριν την επιχείρηση στη Κριμαία, η Ρωσία κατάφερε να υπογράψει συμφωνία με τις Συριακές αρχές μέσω του ελεγχόμενου από την Ρωσική κυβέρνηση ομίλου Soyuz Neftegaz Llc¹⁵. Με τη συμφωνία αυτή, η εταιρεία πραγματοποίησε έρευνα για φυσικό αέριο και πετρέλαιο στα ανοικτά των συριακών ακτών στο οικόπεδο No2 (Block 2) και δεσμεύτηκε για την υλοποίηση επενδύσεων 90 εκατομμυρίων δολαρίων (Coats, 2014), εκ των οποίων τα 15 εκατομμύρια δολάρια προορίζονταν για την κάλυψη του κόστους της μελέτης έρευνας και άλλα 75 εκατομμύρια δολάρια για τις αρχικές εργασίες γεώτρησης σε βάθος 25 ετών. Η παραχώρηση αυτών των δικαιωμάτων θεωρούταν η πρώτη που υπογράφηκε σε σχέση με θαλάσσιες περιοχές στα ανοικτά των ακτών της Συρίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Παλαιστίνη: Παρά την τεταμένη κατάσταση στο Παλαιστινιακό, η Ρωσία συνέχισε τις προσπάθειές της να αποκτήσει ερείσματα στο παλαιστινιακό φυσικό αέριο, τα οποία θα μπορούσε ενδεχομένως να καρπωθεί σε περίπτωση επίτευξης συμφωνίας με την ισραηλινή πλευρά στο μέλλον. Στις 23 Ιανουαρίου 2014, ο Παλαιστίνιος πρόεδρος, Μαχμούντ Αμπάς Αμπού Μαζέν, υπέγραψε, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην πρωτεύουσα της Μόσχας με τον Ρώσο πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν και τον πρωθυπουργό του, Ντμίτρι Μεντβέντεφ, μια συμφωνία που έδινε το δικαίωμα στη ρωσική πλευρά να επενδύσει στην ανάπτυξη των θαλάσσιων πεδίων στα ανοικτά των ακτών της Λωφίδας της Γάζας (Yorgancioglu, 2015). Στις 21 Ιουνίου 2014, ο υφυπουργός του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, Taiseer Amr, και ο αναπληρωτής υπουργός Οικονομικής Ανάπτυξης στη Ρωσία, Lechachon, υπέγραψαν το πρωτόκολλο του πρώτου γύρου για τις συναντήσεις της ομάδας δράσης υψηλού επιπέδου Παλαιστίνης-Ρωσίας για τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων σε οικονομικά και επενδυτικά θέματα με τη συμμετοχή του Παλαιστίνιου πρέσβη στη Ρωσία, Fa'ed Mostafa. Σύμφωνα με το πρωτόκολλο, οι δύο πλευρές συμφώνησαν να μελετήσουν τις πιθανές επιλογές συνεργασίας

---

¹⁵ Διεθνής επενδυτικός όμιλος εταιρειών με έδρα τη Ρωσία που δραστηριοποιείται στην έρευνα και παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και στις κατασκευές.

στον τομέα του φυσικού αερίου, του πετρελαίου, της ηλεκτρικής ενέργειας, της βιομηχανίας και των μεταφορών, καθώς και την ενεργοποίηση έργων συνεργασίας προτεραιότητας μεταξύ Ρωσίας και Παλαιστίνης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας των θεμάτων χρηματοδότησης. Στο ίδιο πλαίσιο, οι δύο πλευρές επιβεβαίωσαν τον ρόλο της Gazprom στη μελέτη της δυνατότητας συνεργασίας με το Παλαιστινιακό Επενδυτικό Ταμείο στον τομέα της έρευνας και εξόρυξης φυσικού αερίου και πετρελαίου. Μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2015, ο Μαχμούντ Αμπάς επισκέφθηκε για άλλη μια φορά τη Μόσχα, όπου συζήτησε περαιτέρω με τον Ρώσο Πρόεδρο, Βλαντιμίρ Πούτιν, τα μέσα συνεργασίας στα ενεργειακά έργα στην Παλαιστίνη, και ειδικότερα την πιθανότητα η εταιρεία Gazprom να αναπτύξει το θαλάσσιο πεδίο της Γάζας, αλλά δεν επιτεύχθηκε κάποια συγκεκριμένη ξεκάθαρη φόρμουλα λόγω της συνεχούς αντίδρασης του Ισραήλ.

Αίγυπτος: Η Αίγυπτος αποτέλεσε επίσης περιοχή ενδιαφέροντος της Ρωσίας για το φυσικό αέριο, ιδίως μετά την ανακάλυψη του κοιτάσματος «Zohr» με τα τεράστια αποθέματά του. Αυτό αποκαλύφθηκε μετά την ανακοίνωση του Igor Sechin, διευθύνοντος συμβούλου της Rosneft, στις 12 Δεκεμβρίου 2016. Αυτό που έγινε επίσης γνωστό ήταν το γεγονός ότι η Rosneft θα συμμετείχε στη συμφωνία παραχώρησης του «Shorouk Block» (οικοπέδου εξόρυξης), μετά από συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ της ιταλικής εταιρείας Eni και της εταιρείας του. Σύμφωνα με την εν λόγω συμφωνία, η Rosneft κατείχε το 30% της παραχώρησης των κοιτασμάτων από το οικόπεδο «Shorouk», αξίας 1,1 δισεκατομμυρίων δολαρίων και το 15% των μετοχών της εταιρείας εκμετάλλευσης της παραχώρησης. Επιπλέον, υπήρχε δικαίωμα για τη Rosneft να αγοράσει ένα επιπλέον μερίδιο 5 τοις εκατό υπό τους ίδιους όρους. Έτσι, η Rosneft κατείχε μερίδιο στο μεγαλύτερο κοιτάσμα φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε ποτέ στη Μεσόγειο, το Zohr Field, τα αποθέματα του οποίου υπολογίζονται σε 850 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου (Eni, 2019).

Ισραήλ: Οι Ρωσικές προσπάθειες απέδωσαν καρπούς στις 13 Ιουνίου 2016, όταν ο Ισραηλινός πρωθυπουργός Μπενιαμίν Νετανιάχου κάλεσε τις ρωσικές εταιρείες να επενδύσουν στον τομέα του ισραηλινού φυσικού αερίου στη Μεσόγειο κατά τη διάρκεια μιας κοινής συνέντευξης Τύπου με τον Πρόεδρο Βλαντιμίρ Πούτιν στη Μόσχα. Ο Νετανιάχου δήλωσε: «Οι πόρτες μας είναι ανοιχτές σε όλες τις εταιρείες με μεγάλη εμπειρία στην ανάπτυξη του κοιτάσματος φυσικού αερίου, συμπεριλαμβανομένων των ρωσικών εταιρειών σίγουρα» (Globes, 2016). Οι λόγοι της αλλαγής του κλίματος αναφορικά με τις Ρωσικές επενδύσεις στον τομέα του φυσικού αερίου, δεν σχετίζονται μόνο με τις ειδικές πτυχές της ενέργειας αλλά και με πολιτικούς και γεωστρατηγικούς σκοπούς, στην πρώτη γραμμή των οποίων βρίσκονται οι παρακάτω λόγοι:

α) Προστασία ισραηλινών εγκαταστάσεων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο: Είναι γνωστό ότι η Χεζμπολάχ είναι η κύρια, αν όχι η μοναδική, απειλή για την υποδομή φυσικού αερίου στα ισραηλινά κοιτάσματα. Ως εκ τούτου, ήταν φυσικό να μετατραπεί η Ρωσία σ' έναν εξισορροπητικό παράγοντα στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη με σκοπό την προστασία των συμφερόντων εκατέρωθεν. Καθώς η Χεζμπολάχ είναι ένας από τους βασικούς πυλώνες της Ρωσο-συτικής συμμαχίας στην περιοχή, δεν θα έβλαπτε το συμφέρον ενός από τους σημαντικότερους συμμάχους της στη διεθνή σκηνή που εκπροσωπείται από τη ρωσική πλευρά. Αυτό εκφράστηκε ρητά από τον Ρώσο Πρόεδρο κατά τις προσπάθειές του να πείσει τον Ισραηλινό πρωθυπουργό να αναπτύξει μια συνεργασία με την Gazprom στο πεδίο του Λεβιάθαν, όταν οι Ρώσοι υποσχέθηκαν να αποτρέψουν εξτρεμιστικές ομάδες από το να επιτεθούν στην ισραηλινή υποδομή φυσικού αερίου.

β) Εξασφάλιση της παροχής καναλιού για την εξαγωγή ισραηλινού φυσικού αερίου: Επιπλέον, η ρωσική εμπλοκή αντιπροσώπευε τη βέλτιστη λύση στη διαδικασία εξαγωγής φυσικού αερίου σε άλλες χώρες, από τη στιγμή που η Μόσχα ανακοίνωσε τη δέσμευσή της να επενδύσει δεκάδες δισεκατομμύρια δολάρια όχι μόνο σε αναπτυξιακές διαδικασίες αλλά και στη μεταφορά και εξαγωγή του κοιτάσματος φυσικού αερίου Λεβιάθαν. Εκείνη την εποχή το Τελ Αβίβ υπέφερε από την αποτυχία επίτευξης συμφωνίας με άλλες χώρες της περιοχής, ιδιαίτερα την Τουρκία και την Κύπρο, για την εξαγωγή του φυσικού αερίου του στην Ευρώπη (Josh C, 2016).

5. Οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία σε Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο

5.1 Εισαγωγή

Ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία, αυτή η νέα γεωπολιτική πραγματικότητα για ολόκληρο τον κόσμο από τις 24 Φεβρουαρίου 2022, έχει επιφέρει εκτεταμένες αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Προκάλεσε παγκόσμια επισιτιστική και ενεργειακή κρίση, οδήγησε στη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση στην Ευρώπη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με 6,7εκ. Ουκρανούς πολίτες να εγκαταλείπουν τη χώρα και σχεδόν το 1/3 του πληθυσμού της Ουκρανίας να εκτοπίζεται και μια σειρά από σημαντικές αλλαγές στις πολιτικές των Ευρωπαϊκών θεσμών και εθνικών κυβερνήσεων πάνω σε μια σειρά από σημαντικά ζητήματα όπως ενέργεια, πολιτική, οικονομία. Στο κεφάλαιο αυτό, θα ασχοληθούμε με την ανάλυση των σημαντικότερων επιπτώσεων σε Βαλκάνια και Ανατολική Μεσόγειο, επισημαίνοντας παράλληλα και τις πρωτοβουλίες που ελήφθησαν με σκοπό τον περιορισμό της Ρωσικής επιρροής και τη σταδιακή απεξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο.

5.2 Στρατηγική Αυτονομία της ΕΕ

Ο πόλεμος της Ρωσίας στην Ουκρανία έδωσε νέα ώθηση στην ιδέα της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ και συνέπεσε με τη Γαλλική προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ, τον ισχυρότερο υποστηρικτή της ιδέας της μείωσης της εξάρτησης της Ένωσης από άλλα κράτη. Έτσι, μια Ευρωπαϊκή Ένωση εξαρτημένη από το ρωσικό φυσικό αέριο και διάφορες εισαγωγές, από την άμυνα μέχρι τους ημιαγωγούς, ωθείται τώρα να μειώσει την αλληλεξάρτηση και να δημιουργήσει ευρωπαϊκή ανεξαρτησία, σύμφωνα με τον Κλεμάν Μπον¹⁶, τον Γάλλο υπουργό Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, ο οποίος τόνισε ότι *«αν αυτό είναι αποτέλεσμα αυτής της κρίσης, θα είναι επιτυχία για την Ευρώπη»* (Moens, 2022). Άλλοι Ευρωπαίοι ηγέτες¹⁷, οι οποίοι ήταν επιφυλακτικοί για κάποιο χρονικό διάστημα, υποστήριζαν τώρα ανοικτά, περισσότερο από

---

¹⁶ Ο Κλεμάν Μπον (Clément Beaune) είναι Γάλλος δημόσιος υπάλληλος, πολιτικός και ο Υφυπουργός Ευρωπαϊκών Υποθέσεων στη γαλλική κυβέρνηση, που διορίστηκε στις 26 Ιουλίου 2020

¹⁷ Speech by Prime Minister Mark Rutte at the university Sciences Po in Paris about the current developments in Ukraine, Ανακτήθηκε από: <https://www.government.nl/government/documents/speeches/2022/03/09/speech-by-prime-minister-mark-rutte-at-university-sciences-po-paris>

ποτέ την ιδέα της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ, αναφέροντας χαρακτηριστικά το παράδειγμα της μεταστροφής της πολιτικής της Γερμανίας, η οποία εγκατέλειψε την επί δεκαετίες πολιτική απροθυμίας να δεσμευτεί σε μια ουσιαστική αύξηση των στρατιωτικών δαπανών.

Έτσι, μέσω της Διακήρυξης των Βερσαλλιών¹⁸ της 10 και 11 Μαρτίου 2022, οι ηγέτες της ΕΕ δεσμεύτηκαν να αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες, να εξαλείψουν την εξάρτηση από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα και να σχεδιάσουν ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης και επενδύσεων για το 2030, μειώνοντας εμμέσως τη στρατηγική εξάρτηση της ΕΕ (για κρίσιμες πρώτες ύλες, ημιαγωγούς, υγειονομικά υλικά, ψηφιακές τεχνολογίες, γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα) από εισαγωγές τρίτων χωρών. Στην πράξη, τόσο η πανδημία του κορονοϊού όσο και κυρίως ο πόλεμος στην Ουκρανία ώθησαν την ΕΕ να λάβει τα αναγκαία μέτρα για την ενίσχυση της στρατηγικής της αυτονομία της πέραν της αμυντικής πολιτικής. Η επίτευξη της «ενεργειακής κυριαρχίας» μέσα από την μη εισαγωγή του μεγαλύτερου μέρους των εισαγόμενων ορυκτών καυσίμων θα εξασφαλίσει κατ' επέκταση την κυριαρχία στην εξωτερική της πολιτική, όπως δήλωσε ο Γερμανός υπουργός για το κλίμα και Οικονομίας, Ρόμπερτ Χάμπεκ¹⁹ (Xinhua, 2022). Εν τω μεταξύ, η «διατροφική κυριαρχία» θα μειώσει την εξάρτηση από τις εισαγωγές λιπασμάτων από τη Ρωσία και τη Λευκορωσία. Ένας άλλος στόχος θα είναι η ενίσχυση της ασφάλειας και της ανθεκτικότητας των ψηφιακών συστημάτων της ΕΕ, τα οποία είναι υπόκεινται όλο και περισσότερο σε ρωσικές επιθέσεις στον κυβερνοχώρο.

Τα συμπεράσματα της Διακήρυξης των Βερσαλλιών επιβεβαίωσαν τα όσα έναν χρόνο πριν (10 Φεβρουαρίου 2021) είχε δηλώσει ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Charles Michel, ο οποίος τόνισε την ανάγκη σταθερότητας και διάδοσης των προτύπων της ΕΕ για να επιτευχθεί «λιγότερη εξάρτηση, λιγότερη επιρροή από τον Ρωσικό παράγοντα²⁰». Σύμφωνα με τον ίδιο, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων αποτελούν το καλύτερο παράδειγμα εφαρμογής

---

¹⁸ European Council, (2022), Informal Meeting of the Heads of State or Government Versailles Declaration, Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.

¹⁹ Ο Ρόμπερτ Χάμπεκ (Robert Habeck) είναι Γερμανός πολιτικός και συγγραφέας. Είναι Αντικαγκελάριος της Γερμανίας και Ομοσπονδιακός Υπουργός Οικονομικών Υποθέσεων και Προστασίας του Κλίματος από τις 8 Δεκεμβρίου 2021.

²⁰ European Council, (2021), It's good for our transatlantic alliance when both sides are stronger, Ανακτήθηκε από: https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/president/news/2021/02/10/20210210-atlantic-council/?mc_cid=747a72f219&mc_eid=d35535bd98

των αξιών και προτύπων της ΕΕ μιας και οι χώρες αυτές προετοιμάζονται για την είσοδο τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση εδώ και αρκετά χρόνια, δεκαετίες. Συνεχίζοντας, ο Charles Michel υποστήριξε πως «*πουθενά στον κόσμο η ΕΕ δεν έχει επενδύσει τόσο πολύ όσο στα Δυτικά Βαλκάνια, με στόχο την επίτευξη της κοινωνικοοικονομικής και περιβαλλοντικής σύγκλισης της περιοχής με την ΕΕ*».

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ζήτημα της ένταξης και ενσωμάτωσης στην ΕΕ των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων προς επίτευξη του στόχου της στρατηγικής αυτονομίας δεν είναι κάτι καινούργιο, εκφράστηκε καιρό πριν τον πόλεμο της Ουκρανίας από την πρώην Υπατη Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας Φεντερίκα Μογκερίνι²¹. Σε ομιλία της στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, τον Οκτώβριο του 2019, ανέφερε τα εξής: «*Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα γίνει ένας ισχυρός παγκόσμιος παίκτης μόνο εάν ενσωματώσει τα Δυτικά Βαλκάνια*²²». Η Υπατη Εκπρόσωπος τόνισε ότι για να επιτευχθεί ο στόχος της σταθεροποίησης της ευρωπαϊκής ηπείρου και του τερματισμού των συγκρούσεων σε αυτήν, η ΕΕ πρέπει να ενώσει την Ευρώπη ενσωματώνοντας τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους η Ένωση χρηματοδότησε μέσα από τον Μηχανισμό Προ-ενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ III 2021-2027)²³ με το ποσό των 14,162 δισ. ευρώ τα κράτη της Αλβανίας, της Βόρειας Μακεδονίας, της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, Ισλανδίας, του Κοσόβου, του Μαυροβουνίου, της Σερβίας και της Τουρκίας, με στόχο να βοηθήσει τα κράτη αυτά να εναρμονιστούν με τους κανόνες, τα πρότυπα, τις πολιτικές και τις πρακτικές της ΕΕ ώστε να προετοιμαστούν για την ένταξη σε αυτή, προωθώντας πολιτικές, θεσμικές, νομικές, διοικητικές, κοινωνικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

5.3 Ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή Ουκρανίας και Μολδαβίας;

---

²¹ Η Φεντερίκα Μογκερίνι (Federica Mogherini) είναι Ιταλίδα πολιτικός, η οποία διατέλεσε Υπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας. Ήταν, επίσης, από τον Νοέμβριο του 2014, και Αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

²² European Parliamentary Research Service, (2019), *Peace and Security in 2019 – Overview of EU action and outlook for the future*”, 15 May 2019, Ανακτήθηκε από: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/637894/EPRS_STU\(2019\)637894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/637894/EPRS_STU(2019)637894_EN.pdf)

²³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, (2021), ΜΠΒ III: ο Μηχανισμός Προ-ενταξιακής Βοήθειας (2021-2027), Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/ipa-iii-the-instrument-for-pre-accession-assistance-2021-2027.html>.

Σημαντική παράμετρος του πολέμου αποτελεί το γεγονός της υποψηφιότητας για ένταξη στην ΕΕ της Ουκρανίας και Μολδαβίας και ο προβληματισμός των προς ένταξη χωρών των Δυτικών Βαλκανίων. Τον προσεχή Ιούνιο του 2023, θα συμπληρωθούν ακριβώς 20 χρόνια από τότε που η σύνοδος κορυφής ΕΕ-Δυτικών Βαλκανίων στη Θεσσαλονίκη²⁴ επανέλαβε την «αδιαμφισβήτητη υποστήριξη» της ΕΕ στην ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων. «*Το μέλλον των Βαλκανίων.....*», ανέφερε η τότε κοινή δήλωση, «...είναι εντός της *Ευρωπαϊκής Ένωσης*». Από εκείνη τη γεμάτη με γεγονότα ημέρα, μόνο δύο χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έχουν γίνει μέλη της ΕΕ: η Σλοβενία (το 2004) και η Κροατία (το 2013 – πριν από μια ολόκληρη δεκαετία). Ωστόσο αυτή η προοπτική της ένταξης και της επακόλουθης ευημερίας για τα βαλκανικά κράτη, ιδιαίτερα αυτά των δυτικών Βαλκανίων απαιτεί μια διαδικασία εκπλήρωσης ενός συνόλου από πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις.

Εδώ και χρόνια, η ΕΕ των 27 κρατών αμφιταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενες σκέψεις για τα Δυτικά Βαλκάνια: επιδιώκει να τα φέρει κοντά ως συμμάχους, προκειμένου να αποτρέψει την ξένη παρέμβαση, αλλά ταυτόχρονα τα κρατά σε απόσταση, εφόσον οι αδύναμες οικονομίες και οι πολιτικοί θεσμοί τους δεν είναι καθόλου έτοιμοι να ενσωματωθούν απρόσκοπτα στην ενιαία αγορά ανοιχτού εμπορίου και δυτικών δημοκρατικών ιδεωδών της ΕΕ. Αυτή η μακρόχρονη διαδικασία εκπλήρωσης της ένταξης τους έχει υπονομεύσει την περιφερειακή αξιοπιστία της ΕΕ, όταν μάλιστα η ίδια η Ένωση έχει επιτρέψει στις Ουκρανία και Μολδαβία να προσπεράσουν στην ουρά της αναμονής ως υποψήφιες προς ένταξη χώρες, λόγω των γεγονότων, και να καταθέσουν αίτημα ένταξης, επιφέροντας μια σχετική απογοήτευση στις υποψήφιες για ένταξη χώρες, παρά τις εκ του αντιθέτου δηλώσεις από την Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Ρομπέρτα Μετσόλα²⁵ κατά τη σύνοδο κορυφής²⁶, «.....η χορήγηση καθεστώτος υποψήφιας χώρας στην Ουκρανία και στη Μολδαβία θα ενδυναμώσει τόσο τις δυο χώρες όσο και την ίδια την ΕΕ».

---

²⁴ European Commission, (2003), EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163

²⁵ Η Ρομπέρτα Μέτσολα Τεντέσκο Τρίκκας (Roberta Metsola) είναι Μαλτέζα πολιτικός, η οποία είναι πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τον Ιανουάριο του 2022. Η Μέτσολα εξελέγη για πρώτη φορά ευρωβουλευτής το 2013, εκπροσωπώντας τη Μάλτα. Εξελέγη πρώτη αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου τον Νοέμβριο του 2020.

²⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Μετσόλα: Η χορήγηση καθεστώτος υποψηφιότητας σε Ουκρανία-Μολδαβία θα ενδυναμώσει την ΕΕ, Ανακτήθηκε από: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/eu-affairs/20220616STO33221/metsola-i-chorigisi-kathestotos-upopsifiotitas-stin-oukrania-tha-endunamosei-tin-ee>.

Ο σκεπτικισμός και ο προβληματισμός των κυβερνήσεων των υποψήφιων κρατών ως προς την καθυστέρηση της ένταξης τους στην υπόλοιπη Ευρωπαϊκή οικογένεια αλλά και της απρόσμενης υποψηφιότητας της Ουκρανίας - Μολδαβίας, ανάγκασε την Ευρωπαϊκή Ένωση να πραγματοποιήσει μια αποστολή «καλής θέλησης» στα Δυτικά Βαλκάνια για να κατευνάσει τους προβληματισμούς τους και να βεβαιωθεί ότι το ιστορικό «ναρκοπέδιο» της Ευρώπης δεν πρόκειται να πάρει το μέρος της εχθρικής Ρωσίας ή του στρατηγικού αντιπάλου, της Κίνας, στην γεωπολιτική σκακιέρα. *«Όλες οι πολιτικές δυνάμεις ενωμένες μπορούν να προσφέρουν προς όφελος των πολιτών. Τώρα είναι η ώρα»*. Με αυτά τα λόγια, η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα Φον Ντερ Λάιεν²⁷ ξεκίνησε την τριήμερη επίσκεψή της στα Δυτικά Βαλκάνια στις 26 Οκτωβρίου 2022 από τα Σκόπια της Βόρειας Μακεδονίας. Αποτέλεσμα της επίσκεψης της ήταν η υπογραφή μιας σημαντικής συμφωνίας μεταξύ του Frontex και του Υπουργείου Εσωτερικών της χώρας σχετικά με την προστασία των συνόρων της Βόρειας Μακεδονίας καθώς επίσης και η παροχή οικονομικής βοήθειας για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης στη Βόρεια Μακεδονία: *«Απαντάμε στην ενεργειακή κρίση με ενότητα και αλληλεγγύη στη Βόρεια Μακεδονία. Η ΕΕ παρέχει 80 εκατομμύρια ευρώ (Reuters, 2022) με σκοπό την άμεση δημοσιονομική στήριξη και με μακροπρόθεσμες επενδύσεις στο ενεργειακό σας σύστημα»*.

Στις 27 Οκτωβρίου, ταξίδεψε στην Πρίστινα για συνάντηση με τον Πρωθυπουργό του Κοσσυφοπεδίου Άλμπιν Κούρτι²⁸ και την Πρόεδρο Βιόσα Οσμάνι²⁹. Η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επιβεβαίωσε την υποστήριξή της στην επιδίωξη του Κοσόβου για απελευθέρωση των θεωρήσεων της ΕΕ. *«Πιστεύω ότι το Κόσοβο αξίζει την απελευθέρωση της βίζας»* (Ajansi, 2022), δήλωσε σε συνέντευξη Τύπου με την πρόεδρο Βιόσα Οσμάνι. Παράλληλα, επισκέφτηκε το Πανεπιστήμιο της Πρίστινα, όπου η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει ένα νέο σύστημα τηλεθέρμανσης, επιτρέποντας τη μετάβαση από το βαρύ μαζούτ σε καθαρότερη ενέργεια. Αργότερα την ίδια μέρα, έγινε δεκτή στα Τίρανα από τον Αλβανό πρωθυπουργό Έντι

---

²⁷ Η Ούρσουλα Γκέρτροντ φον ντερ Λάιεν (Ursula von der Leyen) είναι Γερμανίδα πολιτικός της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης και Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Έχει σπουδάσει οικονομικά καθώς και την ιατρική επιστήμη στην οποία κατέχει διδακτορικό.

²⁸ Ο Άλμπιν Κούρτι (Albin Kurti) είναι Κοσοβάρος πολιτικός, ακτιβιστής και πρωθυπουργός του Κοσσυφοπεδίου από τις 22 Μαρτίου 2021, αξίωμα στο οποίο υπηρέτησε ξανά από τις 3 Φεβρουαρίου 2020 ως τις 3 Ιουνίου 2020. Είναι επίσης αρχηγός του πολιτικού κινήματος και κόμματος Vetëvendosje.

²⁹ Η Βιόσα Οσμάνι (Vjosa Osmani) είναι Κοσοβάρη νομικός, πρόεδρος του Κοσσυφοπεδίου και πρώην πρόεδρος της Συνέλευσης της χώρας. Από τον Νοέμβριο του 2020 είχε αναλάβει ως υπηρεσιακή πρόεδρος, ενώ τον Απρίλιο του 2021 η Βουλή του Κοσόβου τη διόρισε Πρόεδρο.

Ράμα³⁰ και τον Πρόεδρο Μπαϊράμ Μπεγάι³¹. Η Φον ντερ Λάιεν δήλωσε: *«Η Αλβανία αισθάνεται επίσης τα ωστικά κύματα του ενεργειακού πολέμου της Ρωσίας. Στο πλαίσιο του πακέτου μας για την ενεργειακή υποστήριξη, η ΕΕ παρέχει 80 εκατομμύρια ευρώ στην οικονομία-εταίρο μας για άμεσες ανάγκες και επενδύσεις στις καθαρές ενέργειες του μέλλοντος»*. Την τελευταία ημέρα της επίσκεψής της, στις 28 Οκτωβρίου, επισκέφθηκε τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Επιβεβαίωσε τις θετικές προσδοκίες στους κόλπους της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς υποψήφιας χώρας για τη χώρα και επαίνεσε την πρόοδο στον «Διάδρομο Vc» (WBIF, 2020), το κρίσιμο έργο υποδομής μεταφορών στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (EBRD, 2022). *«Η νέα, χρηματοδοτούμενη από την ΕΕ σήραγγα «Ιβάν» που άνοιξε σήμερα για κυκλοφορία θα βελτιώσει τις συνδέσεις από το Μόσταρ στο Σεράγεβο και, βορειότερα, με τη Βουδαπέστη. Θα δώσει μια τρομερή ώθηση στο εμπόριο και τις ανταλλαγές»*, δήλωσε η Φον ντερ Λάιεν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Ανακοίνωσε επίσης ένα ειδικό πακέτο βραχυπρόθεσμης ενεργειακής υποστήριξης και επενδύσεων σε πιο αξιόπιστες πηγές ενέργειας – όπως η ηλιακή, η αιολική ή η βιομάζα για τη Βοσνίας αξίας 70 εκατομμυρίων ευρώ.

Η Πρόεδρος της Επιτροπής ολοκλήρωσε την επίσκεψή της στα Δυτικά Βαλκάνια στη Σερβία, παραδοσιακό σύμμαχο της Ρωσίας, όπου συναντήθηκε με τον Πρόεδρο Αλεξάνταρ Βούτσιτς³² και την πρωθυπουργό Άνα Μπρνάμπιτς³³. Με την ευκαιρία αυτή, η Φον ντερ Λάιεν ανακοίνωσε ότι η ΕΕ υποστηρίζει τη Σερβία με 165 εκατομμύρια ευρώ άμεσης επιχορήγησης. *«Η πρόοδος πρέπει να συνεχιστεί. Τα έργα που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, όπως η διασύνδεση φυσικού αερίου με τη Βουλγαρία, λειτουργούν για το ενεργειακό σας μέλλον. Η διασύνδεση φυσικού αερίου θα βελτιώσει την ενεργειακή ασφάλεια της Σερβίας – και θα σας φέρει ένα βήμα πιο κοντά στην ΕΕ. Σας καλούμε επίσης να συμμετάσχετε στην προσπάθεια για προμήθεια ενέργειας από την ΕΕ. Θα χαρούμε να έχουμε τη Σερβία μαζί μας»*, είπε η Φον ντερ Λάιεν.

---

³⁰ Ο Έντι Ράμα (Edi Rama), είναι Αλβανός πολιτικός, πρωθυπουργός της Αλβανίας και ο ηγέτης του Σοσιαλιστικού Κόμματος της Αλβανίας.

³¹ Ο Μπαϊράμ Μπέγκαϊ (Bajram Begaj) είναι Αλβανός στρατιωτικός και γιατρός, Πρόεδρος της Αλβανίας από τις 24 Ιουλίου 2022 και πρώην αρχηγός Γενικού Επιτελείου των Αλβανικών Ενόπλων Δυνάμεων.

³² Ο Αλεξάνταρ Βούτσιτς (Aleksandar Vučić) είναι Σέρβος πολιτικός που υπηρετεί ως Πρόεδρος της Σερβίας από τον Μάιο του 2017. Είναι, επίσης, ο ηγέτης και πρόεδρος του Σερβικού Προοδευτικού Κόμματος. Ο Βούτσιτς υπηρέτησε και ως Υπουργός Πληροφοριών από το 1998 ως το 2000 και αργότερα ως Υπουργός Άμυνας από το 2012 ως το 2013.

³³ Η Άνα Μπρνάμπιτς (Ana Brnabić) είναι Σέρβα πολιτικός και από το 2019 ανήκει στο Σερβικό Προοδευτικό Κόμμα. Είναι πρωθυπουργός της χώρας από τις 29 Ιουλίου 2017.

5.4 Συμφωνία Βελιγραδίου – Πρίστινας;

Ο προβληματισμός και η ανησυχία της Δύσης για δημιουργία κλίματος ανασφάλειας στα Βαλκάνια εξαιτίας της εισβολής στην Ουκρανία, οδήγησε την ΕΕ και άλλους δυτικούς υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να αναζητήσουν τρόπους και να εντατικοποιήσουν τις επαφές με σκοπό τη διευθέτηση των διαφορών μεταξύ Κοσσόβου και Σερβίας. Έχουν, επίσης, περάσει 15 χρόνια από τότε που το Κόσσοβο κήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία του από τη Σερβία και 10 χρόνια από τη «Συμφωνία των Βρυξελλών» που εξομάλυνε για πρώτη φορά τις σχέσεις μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας. Μόλις πριν από λίγες εβδομάδες, στα τέλη Φεβρουαρίου, οι ηγέτες της Σερβίας και του Κοσσόβου αποδέχθηκαν το σχέδιο της ΕΕ³⁴ για μια πρακτική πορεία προς την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Αυτή η πρωτοβουλία με τη μεσολάβηση της ΕΕ ήρθε μετά από γαλλογερμανική πρόταση, και μετά από μια σειρά γεγονότων που επέφεραν ένταση στη περιοχή, χαρακτηριστικό ήταν το περιστατικό με τη «κρίση των πινακίδων κυκλοφορίας» που απείλησε να θέσει σε κίνδυνο τυχόν περαιτέρω βελτιώσεις που είχαν επιτευχθεί τα δύο τελευταία χρόνια. Για τη Δύση, η εξεύρεση λύσης για το ζήτημα του Κοσσόβου που να μπορεί να δεχθεί η Σερβία θα σήμαινε ένα βήμα προς τη δυτική και βαλκανική γεωπολιτική συνοχή. Το νέο πλαίσιο για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας μπορεί να μην μεταφραστεί αυτόματα σε ακριβή ευθυγράμμιση της Σερβίας με την εξωτερική πολιτική της ΕΕ. Ωστόσο, θα συμβάλλει στο να ωθήσει τη Ρωσία ένα βήμα πίσω από τα Βαλκάνια εμποδίζοντας την έτσι να εφαρμόσει τυχόν σχέδια έχει να αποσταθεροποιήσει την περιοχή των Βαλκανίων ως ένα πιθανό επόμενο βήμα μετά την Ουκρανία.

5.5 Ο Ενεργειακός Αντίκτυπος

Οι επιπτώσεις στον ενεργειακό εφοδιασμό της ΕΕ αποτελούν σημαντική παράμετρο αυτού του πόλεμου. Η ΕΕ βρέθηκε διχασμένη στην πολιτική κυρώσεων μεταξύ της ενεργειακής της εξάρτησης από τη Ρωσία και της αποφασιστικότητάς της να επιβάλει κυρώσεις με βάση τα συμφέροντα και τις αξίες της. Στην αρχή έλυσε την εξίσωση αποφεύγοντας να επιτεθεί στις ρωσικές ενεργειακές εισαγωγές, ώστε να μην κόψει τα δικά της φτερά, με κίνδυνο να χρηματοδοτήσει έμμεσα τον πόλεμο της Μόσχας, καθώς η κρίση φούντωσε την τιμή του

---

³⁴ EEAS Press Team, 2023, Belgrade-Pristina Dialogue: EU Proposal - Agreement on the path to normalisation between Kosovo and Serbia, Ανακτήθηκε από: https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-eu-proposal-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en?fbclid=IwAR0pHD5Noz8ksvvczhAwuZ7dg0Vk25KQ_tQjT5uIeHI3NmBwFbyW1HhbNQk

πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Στη συνέχεια, εγκλωβίστηκε στις δικές της αντιφάσεις και αποφάσισε να σταματήσει να αγοράζει ρωσικό άνθρακα, στη συνέχεια πετρέλαιο, πριν υποστεί και τις επιπτώσεις από το κλείσιμο του αγωγού φυσικού αερίου Nord Stream, που προκλήθηκε με το πρόσχημα των τεχνικών προβλημάτων (Euronews, 2022) από τη Gazprom και στη συνέχεια από μια μυστηριώδη έκρηξη στο βυθό της Βαλτικής Θάλασσας (Marx, 2023). Αν υπήρξε μια θετική συνέπεια του πολέμου στην Ουκρανία, αυτή ήταν ότι ανάγκασε την Ευρωπαϊκή Ένωση να μειώσει την κατανάλωση ορυκτών καυσίμων και να επιταχύνει την ενεργειακή της μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία. Αλλά προς το παρόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να τα καταφέρει εντελώς χωρίς το ρωσικό φυσικό αέριο. Το έχει αντικαταστήσει εν μέρει με άλλες πηγές: Συγκεκριμένα, αμερικανικό υγροποιημένο φυσικό αέριο, αλλά και αέριο από το Κατάρ, την Αλγερία και τη Νορβηγία.

Για το μέλλον, υπολογίζει σε άλλες μορφές ενέργειας, όπως η πυρηνική ενέργεια, η επιλογή της οποίας παραμένει αμφιλεγόμενη σε αρκετά κράτη μέλη, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το υδρογόνο κ.λπ. Το έγγραφο REPowerEU³⁵ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιγράφει ένα σχέδιο ύψους 300 δισεκατομμυρίων ευρώ για τη μείωση της εξάρτησης της ΕΕ από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα κατά δύο τρίτα μέχρι το τέλος του 2022 και για να μην εισάγεται καθόλου ρωσική ενέργεια μέχρι το τέλος του 2030. Η στρατηγική αυτή σηματοδοτεί μια ιστορική στροφή στην προσέγγιση της Ένωσης στα ενεργειακά ζητήματα. Θα έχει σημαντικό αντίκτυπο στον ενεργειακό τομέα των Βαλκανίων. Το σχέδιο επικεντρώνεται στην επιτάχυνση της πράσινης μετάβασης (Maris, G., & Flouros, F. 2021) και στη διαφοροποίηση του εφοδιασμού μέσω επενδύσεων σε τερματικούς σταθμούς υγροποιημένου φυσικού αερίου και άλλες υποδομές φυσικού αερίου.

Η προοπτική του υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG - Liquefied Natural Gas) κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στη προσπάθεια της Ένωσης και των κρατών για απεξάρτηση από τον Ρωσικό παράγοντα. Οι ΗΠΑ παράγουν LNG σε μεγάλη κλίμακα, το οποίο μπορεί να μεταφερθεί στην Ευρώπη. Η κατασκευή και λειτουργία του τερματικού Σταθμού Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) στην Αλεξανδρούπολη θα συμβάλει στην ενεργειακή ασφάλεια, ρευστότητα και ενεργειακό πλουραλισμό της χώρας αλλά και ολόκληρης της Νότιο Ανατολικής Ευρώπης, ενισχύοντας τον στρατηγικό ρόλο της Ελλάδας και προσφέροντας εναλλακτικές πηγές και οδούς προμήθειας φυσικού αερίου στην περιοχή. Η Πλωτή Μονάδα Αποθήκευσης και Αεριοποίησης (FSRU), χωρητικότητας 153.500 κυβικά μέτρα. LNG

---

³⁵ European Commission, 2022, REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition, Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131

(ecopress.gr, 2022), θα συνδεθεί με το Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς Φυσικού Αερίου της Ελλάδας με αγωγό μήκους 28 χλμ., μέσω του οποίου το αεριοποιημένο LNG θα προωθείται στις αγορές της Ελλάδας, της Βουλγαρίας αλλά και της ευρύτερης περιφέρειας, από τη Ρουμανία, τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία, μέχρι τη Μολδαβία (Necsutu, 2022) και την Ουκρανία. Ο τερματικός σταθμός αναμένεται να λειτουργήσει στα τέλη του 2023, με τη δυναμικότητα αεριοποίησης να φθάνει ήδη μέχρι και το 50% της τεχνικής δυναμικότητάς των 5,5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα. ανά έτος. Εν μέσω του πολέμου, τον Απρίλιο του 2022, ο σταθμός της Ρεβυθούσας και τα αυξημένα φορτία LNG που κατέφταναν στις εγκαταστάσεις βοήθησαν ενεργειακά τη Βουλγαρία όταν η Gazprom έκλεισε τη στρόφιγγα στη γειτονική χώρα, στερώντας από το σύστημά της το 90% των αναγκών της σε φυσικό αέριο.

Παράλληλα με την Αλεξανδρούπολη, η κυβέρνηση της Κροατίας τον Ιούνιο του 2022 ανακοίνωσε τη πρόθεση της για επέκταση του υφιστάμενου πλωτού τερματικού σταθμού υγροποιημένου φυσικού αερίου στο νησί Krk (Patricolo, 2022), από 2,9 σε 6,1 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) φυσικού αερίου ετησίως. νησιού Krk Island (FSRU). Η εκτίμηση είναι ότι τα έργα θα έχουν ολοκληρωθεί μέσα στα επόμενα 2 χρόνια, ώστε να είναι έτοιμα για την περίοδο φυσικού αερίου 2024-2025. Η χωρητικότητα του διευρυμένου τερματικού σταθμού θα υπερβεί τις ανάγκες της βιομηχανίας και των νοικοκυριών της Κροατίας, επιτρέποντας στην Κροατία να διαδραματίσει έναν πιο περιφερειακό ρόλο και σε πολλές χώρες της γειτονιάς, όπως η Σλοβενία, η Ουγγαρία ή η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, να επωφεληθούν από διαφοροποιημένες προμήθειες.

Σημαντική είναι και η σημασία του αγωγού φυσικού αερίου TAP (Trans Adriatic Pipeline) ή Διαδριατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου, που μεταφέρει φυσικό αέριο από την Κασπία Θάλασσα στην Ευρώπη και ο οποίος είναι συνδεδεμένος με τον Αγωγό Φυσικού Αερίου της Ανατολίας (Trans Anatolian Pipeline – TANAP) στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Ο TAP διασχίζει τη βόρεια Ελλάδα, την Αλβανία και την Αδριατική Θάλασσα, προτού εξέλθει στη στεριά στη νότια Ιταλία για να συνδεθεί με το ιταλικό δίκτυο φυσικού αερίου. Ο TAP που μεταφέρει αέριο του Αζερμπαϊτζάν από τον αγωγό TANAP της Τουρκίας ξεκίνησε τη λειτουργία του την 31 Δεκεμβρίου 2020 όπου μέχρι και σήμερα έχει μεταφέρει πάνω από 15 bcm φυσικού αερίου στην Ευρώπη γεγονός που καταδεικνύει τη συνεισφορά στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης.

Στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών για την απεξάρτηση από το Ρωσικό φυσικό αέριο εντάσσεται και η ολοκλήρωση του Ελληνο-Βουλγαρικού Διασυνδεδημένου Αγωγού³⁶ (IGB - Interconnector Greece-Bulgaria pipeline), μήκους περίπου 182 χλμ. (εκ των οποίων περίπου 31 χλμ. βρίσκονται εντός της ελληνικής επικράτειας), καθώς και των αναγκαίων υποστηρικτικών εγκαταστάσεων (μετρητικοί σταθμοί, βανοστάσια, κέντρο λειτουργίας). Με σημείο εκκίνησης την Κομοτηνή, ο αγωγός θα καταλήγει στη Stara Zagora αντίστοιχα, συνδέοντας τα δίκτυα Φυσικού Αερίου Ελλάδος και Βουλγαρίας, ενώ θα υπάρχει η δυνατότητα της αντίστροφης ροής (reverse flow). Προβλέπεται επίσης η διασύνδεσή του με τον αγωγό TAP. Ο αγωγός IGB έχει αρχική δυναμικότητα 3 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως, με δυνατότητα αύξησής τους στα 5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως με την κατασκευή Σταθμού Συμπίεσης. Η έκβαση του πολέμου στην Ουκρανία επίσπευσε τις εργασίες κατασκευής του και τέθηκε σε εμπορική λειτουργία στις αρχές του Οκτωβρίου 2022. Τέλος, με την υπογραφή δύο διακρατικών συμφωνιών (Καθημερινή, 2023) ανάμεσα σε Ελλάδα και Βουλγαρία αποφασίστηκε η υλοποίηση κατασκευής του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολης για τη μεταφορά πετρελαίου σε αντίστροφη ροή από τον αρχικό σχεδιασμό του. Η ολοκλήρωση ενός τέτοιου έργου θα επιτρέψει τη μεταφορά αργού πετρελαίου από το Αιγαίο στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και θα βοηθήσει τη Βουλγαρία να κάνει ένα σημαντικό βήμα απεξάρτησης από το ρωσικό πετρέλαιο.

5.6 Η Ευρώπη επανεξετάζει την αξία της Ανατολικής Μεσογείου.

Μια σχετικά μεγάλη ποσότητα φυσικού αερίου (περίπου 2.400 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα [bcm]) ανακαλύφθηκε στη λεκάνη της Λεβαντίνης και οι ενδείξεις δείχνουν ότι απομένουν ακόμη να διερευνηθούν πρόσθετα αποθέματα. Ωστόσο, πολύπλευρα εμπορικά, γεωπολιτικά και τεχνικά προβλήματα εμπόδισαν την πλήρη εκμετάλλευση των αποθεμάτων φυσικού αερίου (Stanič, 2021). Η μεταφορά του φυσικού αερίου από τη λεκάνη της Λεβαντίνης στην αγορά της ΕΕ περιπλέκεται από την περιφερειακή γεωπολιτική δυναμική και τις φιλοδοξίες, καθώς τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία (Maris, G., Flouros, F., & Galariotis, I. 2022) επιδιώκουν να ελέγξουν τη μεταφορά αυτών των πόρων. Αν και η τουρκική διαδρομή είναι οικονομικά βιώσιμη και τεχνικά λιγότερο περίπλοκη, είναι πολιτικά ανέφικτη στο σημερινό γεωπολιτικό περιβάλλον (Baconi, 2017b). Η ΕΕ και οι ΗΠΑ, αρχικά, προτίμησαν την ελληνική οδό, όπως αποδείχτηκε από την υποστήριξή τους στο σχέδιο EastMed, ωστόσο, ως γνωστόν οι θέσεις των φορέων για το ενεργειακό ζήτημα της Ανατολικής Μεσογείου

---

³⁶ ΔΕΠΑ, 2023, Διασυνδεδημένος Αγωγός Ελλάδας – Βουλγαρίας (IGB), Ανακτήθηκε από: <https://depa-int.gr/agogos-greece-bulgaria/>

εξαρτώνται από ένα ευρύτερο και ρευστό πολιτικό πλαίσιο και πλαίσιο ασφαλείας και, ως εκ τούτου, είναι επιρρεπείς σε απότομες αναθεωρήσεις, όπως καταδεικνύει η απόφαση της κυβέρνησης του προέδρου των ΗΠΑ Joe Biden τον Ιανουάριο του 2022 να αποσύρει την υποστήριξή της στο έργο EastMed (Reuters, 2022). Παρόλα αυτά, τον Ιούνιο του 2022, και σε μια προσπάθεια να μειώσει την εξάρτησή της από τη ρωσική ενέργεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σύναψε συμφωνία με την Αίγυπτο και το Ισραήλ για την εισαγωγή πέντε δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων υδροποιημένου φυσικού αερίου (Samir, 2022). Η συμφωνία αυτή καλύπτει περίπου το 3% του συνολικού όγκου (περίπου 140 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα) φυσικού αερίου που εισάγεται από τη Ρωσία και λιγότερο από το 1% της ετήσιας κατανάλωσης φυσικού αερίου της ΕΕ (Agency, 2022).

5.7 Επιπτώσεις στην επισιτιστική ασφάλεια των Βαλκανίων

Η επισιτιστική ανασφάλεια και ο υποσιτισμός λόγω συγκρούσεων, ακραίων κλιματικών φαινομένων, οικονομικών κραχ και αυξανόμενων κοινωνικών ανισοτήτων έχουν αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Η σύγκρουση στην Ουκρανία βάρυνε το πρόβλημα, οι τιμές των εμπορευμάτων και των λιπασμάτων αυξήθηκαν λόγω της αύξησης των τιμών των καυσίμων, ο αριθμός των εσωτερικά εκτοπισμένων και των προσφύγων αυξήθηκε, οι ήδη ανεβασμένες παγκόσμιες τιμές των τροφίμων εκτοξεύτηκαν λόγω του de facto αποκλεισμού των εξαγωγών ή των προσωρινών απαγορεύσεων. Οι διαστάσεις των συνεπειών είναι μεγαλύτερες, γνωρίζοντας ότι το ουκρανικό και το ρωσικό σιτάρι και κριθάρι αντιπροσωπεύουν σχεδόν το ένα τρίτο των παγκόσμιων εξαγωγών, το ηλιέλαιο πάνω από το 70% και η Ρωσία είναι ο κορυφαίος παγκόσμιος παραγωγός λιπασμάτων (Brezar, 2022).

Ορισμένες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων εξαρτώνται από τις εξαγωγές σιτηρών, φυτικών ελαίων και λιπασμάτων της Ρωσίας και της Ουκρανίας. Ταυτόχρονα, όλες τους είναι εκτεθειμένες στον έμμεσο αντίκτυπο της παγκόσμιας εμπορικής διαταραχής σε βασικά εμπορεύματα, συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας (World Bank, 2022). Τα λιπάσματα αποτελούν το καλύτερο παράδειγμα εξάρτησης από τις εισαγωγές. Σύμφωνα με τα στοιχεία της IFASTAT (International Fertilizer Association) σχετικά με τη συνολική παραγωγή και τις εισαγωγές λιπασμάτων το 2020, η Σερβία παράγαγε περίπου το 30% και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη περίπου το 15% των συνολικών αναγκών της σε λιπάσματα. Η υπόλοιπη περιοχή-Μαυροβούνιο, Αλβανία και Βόρεια Μακεδονία βασίζονται πλήρως στις εισαγωγές. Η εξάρτηση από τις εισαγωγές σε μια ανοικτή αγορά που λειτουργεί χωρίς διακοπή δεν είναι προβληματική. Αλλά υπό το φως των νέων γεγονότων και της τρέχουσας κρίσης, όλες οι χώρες, συμπεριλαμβανομένης της περιοχής, που εξαρτώνται από τις εισαγωγές θα αντιμετωπίσουν

διάφορα προβλήματα. Το σοκ του εφοδιασμού με λιπάσματα αναμένεται να προκαλέσει σοβαρές συνέπειες στο επισιτιστικό σύστημα των Δυτικών Βαλκανίων. Οι αγρότες είτε θα μειώσουν τη χρήση τους, γεγονός που θα οδηγήσει σε μείωση των αποδόσεων είτε, όπως οι Αμερικανοί αγρότες, θα αρχίσουν να μειώνουν τις εκτάσεις με καλαμπόκι και σιτάρι και να αυξάνουν τις εκτάσεις με σόγια, που απαιτούν λιγότερα λιπάσματα (Weingraub, 2022). Επιπλέον, η προσφορά στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων κινδυνεύει πραγματικά από τους παγκόσμιους/περιφερειακούς κλυδωνισμούς, επειδή η ΕΕ είναι ο κύριος εταίρος τόσο στις εξαγωγές (81,0%) όσο και στις εισαγωγές (57,9%). Ως συνέπεια της τρέχουσας κρίσης που ενσωματώνεται στο υψηλότερο κόστος των τροφίμων και της ενέργειας, οι εισαγωγές έχουν αυξηθεί απότομα, ενώ η εξαγωγική δυνατότητα της περιοχής έχει αρχίσει να επιβραδύνεται.

5.8 Η επιστροφή του Αμερικανικού παράγοντα στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο ρωσικός πόλεμος στην Ουκρανία ανάγκασε τις ΗΠΑ να επανασχεδιάσουν την πολιτική τους στην Ανατολική Μεσόγειο. Προτεραιότητα τους αποτελεί πλέον η αποσύνδεση της Ρωσίας από τις χώρες με τις οποίες η Μόσχα είχε ιστορικά καλές σχέσεις – συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας – και η προώθηση των Αμερικανικών συμφερόντων με την εκμετάλλευση της ευκαιρίας που παρουσιάστηκε με την ενεργειακή κρίση. Παράλληλα με τον περιορισμό της Ρωσικής επιρροής στην Ανατολική Μεσόγειο, οι ΗΠΑ επιδιώκουν και αυτόν της Κίνας, η οποία ως περιφερειακή δύναμη έχει προσπαθήσει να αυξήσει την επιρροή της στην ΝΑ Ευρώπη μέσω της ανάπτυξης της στρατηγικής σχέσης της με την Ελλάδα (Μαρής Γ., Καλαϊτζίδης, Ι. & Φλούρος Φ., 2023). Στην σύνθετη αυτή εξίσωση δεν πρέπει να ξεχνάμε το ρόλο της Τουρκίας στη περιοχή, η οποία δείχνει να μην ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και επιθυμίες των ΗΠΑ, λόγω της στενής συνεργασίας με τη Ρωσία. Προς αυτή την κατεύθυνση λοιπόν εντάσσεται και η ανανέωση της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας μεταξύ των ΗΠΑ και της Ελλάδας (Mutual Defense Strategic Agreement) από τη κυβέρνηση του προέδρου Joe Biden. Μια συμφωνία που επιτρέπει στις Αμερικανικές δυνάμεις να χρησιμοποιούν την αεροπορική και ναυτική βάση της Σούδας στη Κρήτη, την αεροπορική βάση της Λάρισας, τη στρατιωτική αεροπορική βάση στο Στεφανοβίκειο Μαγνησίας, το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης, το Πεδίο Βολής Λιτοχώρου και άλλες συμφωνημένες περιοχές³⁷.

---

³⁷ Joint Statement on the U.S.-Greece Strategic Dialogue, 2023, Ανακτήθηκε από: <https://gr.usembassy.gov/joint-statement-on-the-u-s-greece-strategic-dialogue/>

Με τη συμφωνία αυτή, η περιοχή της Αλεξανδρούπολης και ιδιαίτερα ο λιμένας, εξελίσσεται πλέον ως ζωτικός κόμβος διαμετακόμισης στρατιωτικών προμηθειών των ΗΠΑ που κατευθύνονται στην Ουκρανία και σε άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με σκοπό την ενίσχυση των δυνάμεών της Ουκρανίας (Tzogopoulos, 2020), παρακάμπτοντας έτσι τους περιορισμούς που επιβάλλει η «Σύμβαση του Μοντρέ» στη διέλευση των ενόπλων δυνάμεων μέσω του Βοσπόρου, αποφεύγοντας την τουρκική ασάφεια και αβεβαιότητα. Κατά κάποιο τρόπο, μέσω της Αλεξανδρούπολης μπορούν να προωθηθούν στρατιωτικές δυνάμεις προς το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας ενώ δια μέσω του λιμένα της Σούδας ελέγχεται αεροναυτικά το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Μεσογείου. Ως εκ τούτου, γίνεται κατανοητό ότι οι Αμερικανικές επενδύσεις στις βάσεις και τα λιμάνια καταδεικνύουν τη δέσμευση της χώρας να διατηρήσει στρατιωτική παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η διαχείριση της ενέργειας αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα για τους Αμερικανούς. Ο πόλεμος μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας έχει δημιουργήσει βαθιές επιπτώσεις στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας. Η αστάθεια των τιμών, οι ελλείψεις στον εφοδιασμό, τα ζητήματα ασφάλειας και η οικονομική αβεβαιότητα συνέβαλαν σε αυτό που ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (ΔΟΕ) αποκαλεί *«την πρώτη πραγματικά παγκόσμια ενεργειακή κρίση, με επιπτώσεις που θα γίνουν αισθητές για τα επόμενα χρόνια»* (Thomson, 2022). Οι αμερικανικές εταιρείες πετρελαίου και φυσικού αερίου πιέζουν να λύσουν το βραχυπρόθεσμο πρόβλημα της στενότητας του ευρωπαϊκού εφοδιασμού με φυσικό αέριο, λόγω της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, με μακροπρόθεσμα συμβόλαια υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) μεταφέροντας εκτός από το αμερικανικό υγροποιημένο αέριο και εκείνο από τα τεράστια αιγυπτιακά και ισραηλινά κοιτάσματα, με προορισμό όλο τον κόσμο (Westervelt, 2023), έχοντας φυσικά ως στόχο την αύξηση των δικών τους κερδών. Η ταχεία αντικατάσταση της συνεισφοράς της Ρωσίας στον εφοδιασμό του παγκόσμιου ενεργειακού συστήματος αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα για τη βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου. Το ίδιο όμως είναι και η δημιουργία ενός ευέλικτου, ανθεκτικού, ασφαλούς και αξιόπιστου ενεργειακού συστήματος που θα μπορεί να αντέξει μελλοντικές διαταραχές.

Συμπεράσματα -Επίλογος

Οι συνέπειες του πολέμου λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν τόσο στην περιοχή των Βαλκανίων όσο και σ' αυτή της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς, ιδιαίτερα, η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων παραμένει ένα τμήμα της Ευρώπης που δεν έχει ενσωματωθεί πλήρως στους Δυτικούς συνασπισμούς, μετατρέπεται ως μαλακό υπογάστριο της Ευρώπης και ταυτόχρονα προσφέρει ευκαιρίες στην Ρωσία και άλλους εξωτερικούς δρώντες να ασκήσουν επιρροή και να επεκτείνουν την παρουσία τους στην περιοχή. Τα δε αποθέματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο έγιναν το επίκεντρο του αυξανόμενου ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μια πηγή στρατηγικών προμηθειών φυσικού αερίου που θα μπορούσε να συμβάλει στην ανακούφιση της ενεργειακής κρίσης βραχυπρόθεσμα, καθώς και ως μια πηγή που θα μπορούσε να συμβάλει στην επίτευξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής για ανεξαρτητοποίηση από το ρωσικό φυσικό αέριο μακροπρόθεσμα.

Ο Jean Monnet (Monnet, 1978) είχε γράψει ότι η Ευρώπη θα οικοδομηθεί μέσα από τις κρίσεις και θα είναι το άθροισμα των λύσεων τους, υπονοώντας ότι η κρίση δεν είναι κάτι καινούργιο για την ΕΕ ούτε αμφισβητεί την ενότητά της. Ωστόσο, η κρίση στην Ουκρανία είχε ως αποτέλεσμα κάτι περισσότερο από την απλή ενοποίηση της ΕΕ - οδήγησε τα ουδέτερα κράτη να επανεξετάσουν το καθεστώς τους- προκάλεσε την ενίσχυση της άμυνας και της αποτροπής του NATO- ανάγκασε τα κράτη μέλη της ΕΕ να ενισχύσουν τη δική τους αντίστοιχη αμυντική δομή αφενός και να ενισχύσουν τις δομές της ΕΕ αφετέρου. Από την πλευρά της, η ΕΕ έλαβε ορισμένα πρωτοφανή μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της ενεργοποίησης της Ευρωπαϊκής Διευκόλυνσης Ειρήνης (EU Solidarity with Ukraine)³⁸ και τις Οδηγίες για την Προσωρινή Προστασία (Temporary protection)³⁹, και επέβαλε αυστηρές κυρώσεις στη Ρωσία. Υπάρχει ένα είδος στρατηγικής αφύπνισης στο εσωτερικό της ΕΕ, με νέους παίκτες να διαμορφώνουν την ευρωπαϊκή αφήγηση και πολιτική. Οι προηγούμενες υποθέσεις για αδύναμη αντίδραση της ΕΕ δεν επαληθεύτηκαν. Αντιθέτως, η Ένωση επέδειξε υποδειγματική ενότητα και αποφασιστικότητα στην αντίδρασή της απέναντι στην κρίση. Εάν η ΕΕ κατορθώσει να εκμεταλλευτεί προς όφελος της αυτή την κομβική στιγμή της ιστορίας, σύμφωνα με τον Josep

---

³⁸ European Council, (2022). EU solidarity with Ukraine, Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/>

³⁹ European Commission, Temporary protection. Ανακτήθηκε από: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en

Borrell⁴⁰, θα επιφέρει την «γέννηση της γεωπολιτικής Ευρώπης». Εάν όμως «η Ένωση αποτύχει στην αυλή της», όπως αναφέρει ο Misha Glenny στο βιβλίο του «Τα Βαλκάνια», τότε μπορεί «να αποχαιρετήσει οποιαδήποτε ιδέα άσκησης επιρροής οπουδήποτε αλλού (Τζουγανάτου, 2022).

---

⁴⁰ Josep Borrell, (2022). Time to move forward on EU integration in the Western Balkans. European External Action Service. Ανακτήθηκε από: https://www.eeas.europa.eu/eeas/time-move-forward-eu-integration-western-balkans_en

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Agata, W. (2007), *Russia and the Balkans*. Yearbook of the Institute of Central and Eastern Europe(2), 101-104.

Aslund, A. (1995), *How Russia Became a Market Economy*. Washington: DC: The Brookings Institution.

Barghoorn, F. C. (1960), *The Soviet Cultural Offensive: The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy* (Vol. 335). Princeton: Princeton University Press.
doi:<https://doi.org/10.1177/000271626133500166>

Bechev, D. (2017), *Rival Power Russia in Southeast Europe*. Yale University Press.
doi:10.1080/17419166.2020.1707982

Bialer, S. (1980), *Stalin's Successors: Leadership, Stability, and Change in the Soviet Union*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
doi:<https://doi.org/10.2307/2496659>

Delanoë, I. (2019), *Russia-Israel: Syria, a new structural challenge of Israeli-Russian relations*. Observatoire arabo-musulman et du Sahel du monde.

Dunne, T. (2001), *The Globalization of World Politics*.

Farid, D. B. (March-August 2022), *Analyzing The Presence of Russia in the Eastern Mediterranean Sea*. AEGIS : Journal of International Relations, Vol. 6 No.1.

Galeotti, M. (2017, September 1), *Controlling Chaos: How Russia Manges its Political War in Europe*. European Council of Foreign Relations, 5.

Goldgeier, J. (1994), *Leadership Style and Soviet Foreign Policy: Stalin, Khrushchev, Brezhnev and Gorbachev*. Johns Hopkins University Press.

Headley, J. (2008), *Russia and the Balkans: Foreign Policy from Yeltsin to Putin*. New York: Columbia University Press. doi:<https://doi.org/10.1017/S0037677900017344>

Jeffries, R. B. (2007), *The Balkans: A Post-Communist History*. London: Routledge.

- Jonathan Stern, S. P. (2015), *Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy?* The Oxford Institute for Energy Studies,5.
- Lebow, R. N. (2013), *Classical Realism. In: International Relations Theories. Discipline and Diversity.* (M. K. Tim Dunne, Ed.) United Kingdom: Oxford University Press.
- Lutterbeck, D. E. (2009, Nov 10), *The West and Russia in the Mediterranean: Towards a Renewed Rivalry?* Volume 14 (Issue 3), pp 385-406. doi:<https://doi.org/10.1080/13629390903346905>
- Mandelbaum, M. (1988), *The Fate of Nations: The Search for National Security in the Nineteenth and Twentieth Centuries.* (New York: Cambridge University Press.
- Mandelbaum, M. (1997, June), *NATO Expansion: A Bridge to the Nineteenth Century.* MD: Center for Political and Strategic Studies, 13.
- Mandelbaum, M. (1997, May - June), *Westernizing Russia and China.* Foreign Affairs , Vol. 76, 85-86. doi:<https://doi.org/10.2307/20048034>
- Mearsheimer, J. J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics.* Norton. New York: W. W. Norton & Company.
- Mearsheimer, J. J. (2009), *Reckless States and Realism* (Vol. vol. 23). International Relations.
- Mearsheimer, J. J. (2010), *The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia.* The Chinese Journal of International Politics, (Vol. Vol. 3).
- Mearsheimer, J. J. (2013), *Structural Realism. In: International Relations Theories.* (O. U. Press, T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith, Eds.) International relations theories: Discipline and diversity, p.80.
- Minkina, M. (2019, September), *Russia's Return to The Superpower Status.* Security and Defence Quarterly, Volume 26 , 34–50. doi:<https://doi.org/10.35467/sdq/110335>
- Plokhly, S. (2015), *The Gates of Europe: A History of Ukraine.* London: Basic Books.
- Sharma, R. (2021, April 5), *Energy Security in Eastern Mediterranean Region: Challenges in the 21st Century .* Research Institute for European and American Studies.

Stanič, A. a. (2021), *The Challenges Facing Eastern Mediterranean Gas and How International Law Can Help Overcome Them*. Journal of Energy & Natural Resources Law . doi:<https://doi.org/10.1080/02646811.2020.1816739>

Stavridis, J. (2017), *Sea Power: The History and Geopolitics of the World's Oceans*. Penguin Press.

Thomson, E. (2022), *6 ways Russia's invasion of Ukraine has reshaped the energy world*. Weforum.

Trenin, D. (2002). *The Russian Angle*. Washington, D.C: United States Institute for Peace.

Tsygankov, A. P. (2013). *Russia's foreign policy: change and continuity in national identity* (2nd ed.). Rowman & Littlefield . doi:<https://doi.org/10.1080/14781158.2012.754636>

Ulusoy, N. (2021), *The Presence Of Russia In Syria According To The Barakah Circle Theory: The Tartus Naval Base*. Journal of Islamicjerusalem Studies, 21(2):, 187-198. doi:DOI: 10.31456/beytulmakdis.521596

Zevelev, I. (2002, December), *Russian and American National Identity, Foreign Policy, and Bilateral Relations*. *International Politics*, Vol. 39, 447-465. doi:10.1057/palgrave.ip.8892004

Επιστημονικά Άρθρα-Μελέτες

Abulafia, D. (2013). The Great Sea: A Human History of the Mediterranean, *The English Historical Review*, Volume 128, Issue 534, October 2013, Pages 1186–1187, Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1093/ehr/cet203>

Antto Vihma, Umut Turksen (2016, JAN 01). The Geoeconomics of the South Stream Pipeline Project, Journal of International Affairs, New York, USA. Ανακτήθηκε από: <https://jia.sipa.columbia.edu/geoeconomics-south-stream-pipeline-project>

Aron, L. (2013). The Putin doctrine—Russia’s quest to rebuild the Soviet state, *Foreign Affairs* Ανακτήθηκε από: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2013-03-08/putin-doctrine>

Baconi, T. (2017b, April). Pipelines and Pipedreams: How the EU Can Support a Regional Gas Hub in the Eastern Mediterranean, *European Council on Foreign Relations*.

Ανακτήθηκε από: [https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR211 -
PIPELINES AND PIPEDREAMS.pdf](https://ecfr.eu/wp-content/uploads/ECFR211_-_PIPELINES_AND_PIPEDREAMS.pdf)

Brezar, A. (2022, 06 19). *Global Food Crisis Looms as Ukraine Struggles to Export its Grain after Russian Invasion*. Ανακτήθηκε από Euronews: <https://www.euronews.com/2022/06/19/global-food-crisis-looms-as-ukraine-struggles-to-export-its-grain-after-russian-invasion>

Coats, C. (2014, Jan 16). Russia Finds Path Into Mediterranean Gas Through Syria. Forbes. Ανακτήθηκε από: <https://www.forbes.com/sites/christophercoats/2014/01/16/russia-finds-path-into-mediterranean-gas-through-syria/?sh=2643347d2a62>

Huasheng, Z. (2021, 03 09). *Russia and Its Near Abroad: Challenges and Prospects, 09.03.2021*,. Ανακτήθηκε από valdaiclub.com: <https://valdaiclub.com/a/highlights/russia-and-its-near-abroad-challenges-and-prospect/>

Globes (2016), Netanyahu invites Russia to develop Israel's gas fields, Ανακτήθηκε από: www.globes.co.il/en/article-netanyahu-invites-russia-to-develop-israels-gas-fields-1001130872

Jelavich, B. (1991). Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914 . *Cambridge University Press*, pp. 467-469. Ανακτήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/24658496>

Lachert, J. (2022, Jul 4). Western Balkans and the War in Ukraine. *Warsaw Institute*. Ανακτήθηκε από: <https://warsawinstitute.org/western-balkans-war-ukraine/>

Lopez, G. (2022, March 13). , Europe Awakens - Russia's invasion of Ukraine has unexpectedly transformed Europe. Ανακτήθηκε από: <https://www.nytimes.com/2022/03/13/briefing/russia-ukraine-war-europe-superpower.html>

Maris, G., & Flouros, F. (2021). The green deal, national energy and climate plans in Europe: Member States' compliance and strategies. *Administrative Sciences*, 11(3), 75. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.3390/admsci11030075>

Maris, G., Flouros, F. (2022). Economic crisis, COVID-19 pandemic, and the Greek model of capitalism. *Evolutionary and Institutional Economics Review*, 19, 469–484. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1007/s40844-021-00228-y>

- Maris, G., Flouros, F., & Galariotis, I. (2022). The Changing Security Landscape in South-Eastern Mediterranean: Assessing Turkey's Strategies as a Rising Power. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 24(5), 795-814. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2037962>
- Maris, G., Sklias, P., & Maravegias, N. (2022). The political economy of the Greek economic crisis in 2020. *European Politics and Society*, 23(4), 447-467. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.1080/23745118.2021.1895552>
- Marx, W. (2023, 04 21). The Nord Stream Explosion Remains an Unsolved Mystery Gripping Europe. Bloomberg. Ανακτήθηκε από: <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-04-20/nord-stream-pipeline-explosion-still-a-mystery-months-later#xj4y7vzkg>
- Marxsen, C. (2014, March 18). *Crimea's Declaration of Independence*. Ανακτήθηκε από EJIL:Talk!: <https://www.ejiltalk.org/crimeas-declaration-of-independence/>
- Masters, J. (2022, January 20). *Why NATO Has Become a Flash Point With Russia in Ukraine*. Ανακτήθηκε από Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/backgrounder/why-nato-has-become-flash-point-russia-ukraine>
- Mearsheimer, J. J. (2006, April 01). China's Unpeaceful Rise. *Current History*. vol. 105(690), pp 160–162. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1525/curh.2006.105.690.160>
- Mearsheimer, J. J. (2014, August 18). Ανακτήθηκε από ForeignAffairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>
- Moens, G. L. (2022 , 03 09). *Ukraine war gives Macron's drive for EU autonomy new impetus*. Ανακτήθηκε από Politico: <https://www.politico.eu/article/war-in-ukraine-versailles-france-emmanuel-macrons-strategic-autonomy>
- Monnet, J. (1978). Ανακτήθηκε από Internet Archive: https://archive.org/stream/MonnetJeanMemoirs/Monnet%2C%20Jean%20-%20Memoirs_djvu.txt

- Necsutu, M. (2022, May 4). Moldova and Ukraine to Receive Gas from Greece. Ανακτήθηκε από: <https://balkaninsight.com/2022/05/04/moldova-and-ukraine-to-receive-gas-from-greece/>
- Patricolo, C. (2022, September 6). Expansion of the Krk LNG terminal can be completed for the gas year 2024-2025. Ανακτήθηκε από: <https://ceenergynews.com/oil-gas/expansion-of-the-krk-lng-terminal-can-be-completed-for-the-gas-year-2024-2025/>
- Putin, V. (2021). *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. Ανακτήθηκε από wikisource.org:https://en.wikisource.org/wiki/On_the_Historical_Unity_of_Russians_and_Ukrainians
- Putin, V. (2007). “A Speech Delivered at the Munich Security Conference 2007.” 43rd. Munich Security Conference, 10/02/2007. Ανακτήθηκε από: https://is.muni.cz/th/xlgh/DP_Fillinger_Speeches.pdf
- Rodkiewicz, W. (2013, 02 20). The Russian Federation’s foreign policy concept. (C. f. (OSW), Ed.) Warszawa, Poland. Ανακτήθηκε από: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-02-20/russian-federations-foreign-policy-concept>
- Russia, M. o. (2001, July 27). MARITIME DOCTRINE OF THE RUSSIAN FEDERATION. Moscow, Russia. Ανακτήθηκε μεταφρασμένο από: <https://docs.cntd.ru/document/902010411>
- Samir, M. (2022, 10 06). EU proposes deal to import natural gas from Egypt and Israel. Ανακτήθηκε από: <https://www.dailynewsegypt.com/2022/06/10/eu-deal-to-import-natural-gas-from-egypt-and-israel/>
- Samorukov, M. (2017, October 25). Croatia: Moscow’s New Ally, or a Brief Fling? Carnegie Endowment. Ανακτήθηκε από: <https://carnegiemoscow.org/commentary/73562>
- Security, R. N. (2000). *2000 Russian National Security Concept*. Ανακτήθηκε από: <https://www.bits.de/EURA/natsecconc.pdf>
- Stephen M. Walt, S. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, pp. 29-32 και 34-46. Ανακτήθηκε από : <https://www.jstor.org/stable/1149275>

- Stronski, P. (2022, September 20). Russia in the Balkans After Ukraine: A Troubling Actor. *Carnegie Politika*. Ανακτήθηκε από: <https://carnegieendowment.org/politika/87959>
- Treasury, U. (2014, December 19). Treasury Targets Additional Ukrainian Separatists and Russian Individuals and Entities. USA. Ανακτήθηκε από: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/j19729>
- Tzogopoulos, G. (2020, January 2). *The Greek–American Partnership: What Next?* Hellenic Foundation for European and Foreign Policy. Athens: ELIAMEP Policy Brief. Ανακτήθηκε από: <https://www.eliamep.gr/en/publication/ελληνοαμερικανικές-σχέσεις-καλύτερ>
- Weinraub, M. (2022, February 23). *Reuters*. With Fertilizer Costs High and Seeds Scarce, U.S. Farmers Turn to Soy. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/business/energy/with-fertilizer-costs-high-seeds-scarce-us-farmers-turn-soy>
- Westervelt, A. (2023, Feb 22). *US energy firms use Ukraine war to lock in long-term gas contracts*. Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/environment/2023/feb/22/us-oil-gas-lng-contracts-russia-ukraine>
- Xinhua. (2022, March 2). Germany’s energy policy must become more independent: minister. Ανακτήθηκε από <https://english.news.cn/20220302/04a64a23c91c4201bb3f63a058c69bb6/c.html>
- Xinhua. (2022, 03 02). Germany’s energy policy must become more independent: minister. Ανακτήθηκε από: <https://english.news.cn/20220302/04a64a23c91c4201bb3f63a058c69bb6/c.html>
- Yorgancioglu, C. (2015). Solidarity with Energy Projects and Deals -Palestine Russia. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/10331992/Solidarity_with_Energy_Projects_and_Deals_Palestine_Russia
- Zasloff, R. H. (2006, Jan). Power and International Law, *American Journal of International Law*, Vol. 100, No. 1, pp. 64-87. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.2307/3518831>

Zivanovic, M. (2017, May 11). Balkan Gunmen Refuse to Quit Ukrainian Battlefield. Belgrade, Serbia. Ανακτήθηκε από: <https://balkaninsight.com/2017/05/11/balkan-gunmen-refuse-to-quit-ukrainian-battlefield-05-03-2017/>

Zivanovic, M. (2017, November 1). Russia ‘Using Serbia to Destroy Europe’, Ukraine Ambassador. Belgrade, Serbia. Ανακτήθηκε από: <https://balkaninsight.com/2017/11/01/russia-using-serbia-to-destroy-europe-ukraine-ambassador-10-31-2017/>

Πηγές από Διαδίκτυο-Επίσημες Ιστοσελίδες Οργανισμών

Ajansi, A. (2022). Von der Leyen reassures Kosovo on EU visa liberalisation. Ανακτήθηκε από: <https://www.aa.com.tr/en/europe/von-der-leyen-reassures-kosovo-on-eu-visa-liberalization/2722531>

Balmforth, M. K. (2020, August 19). Syria agrees to let Russia expand Hmeimim air base. (R. Staff, Ed.) Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/article/us-russia-syria-airbase/syria-agrees-to-let-russia-expand-hmeimim-air-base-idUSKCN25F2BP>

WBIF - Western Balkans Investment Framework), (2020). Corridor Vc in Bosnia and Herzegovina, the road of Europe. Ανακτήθηκε από: <https://wbif.eu/corridor-vc-bosnia-and-herzegovina-road-europe>

NATO Press Release, (2008), Apr 03. Ανακτήθηκε από: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

(SuezCanalAuthority), (2021, September 6). Daly Transit Report. Ανακτήθηκε από: <https://www.suezcanal.gov.eg/English/Pages/default.aspx>

AGENCY, I. E. (2022, March 3). A 10-Point Plan to Reduce the European Union’s Reliance on Russian Natural Gas. Ανακτήθηκε από: <https://www.iea.org/reports/a-10-point-plan-to-reduce-the-european-unions-reliance-on-russian-natural-gas>

Bank, W. (2022). *Beyond the Crises*. Western Balkans Regular Economic Report. Ανακτήθηκε από: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/38189/P17947818ec26c8c17fe014901194ac104a1b5d70a2a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

EEAS Press Team, 2023, Belgrade-Pristina Dialogue: EU Proposal - Agreement on the path to normalisation between Kosovo and Serbia, Ανακτήθηκε από:

https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-eu-proposal-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en?fbclid=IwAR0pHD5Noz8ksvvczhAwuZ7dg0Vk25KQ_tQjT5uIeHI3NmBwFbyW1HhbNQk

European Commission, 2022, REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition, Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131

European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World - EU Global Strategy— European Commission, (Brussels: EU Global Strategy, 2003), Ανακτήθηκε από: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

European Council, (2022), Informal Meeting of the Heads of State or Government Versailles Declaration, Ανακτήθηκε από: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.

European Council, (2021), It's good for our transatlantic alliance when both sides are stronger, Ανακτήθηκε από: https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/president/news/2021/02/10/20210210-atlantic-council/?mc_cid=747a72f219&mc_eid=d35535bd98

EBRD. (2022). The EBRD in Bosnia and Herzegovina. Ανακτήθηκε από: <https://www.ebrd.com/ebrd-in-bosnia-and-herzegovina.html>

Ecopress.gr. (2022, Μαΐου 3). Σε 20 μήνες ο νέος τερματικός σταθμός. Ελλάδα. Ανακτήθηκε από: <https://ecopress.gr/se-20-mines-o-neos-termatikos-stathmos/>

Eni (2019), Zohr: the giant offshore field in Egypt. Ανακτήθηκε από: <https://www.eni.com/en-IT/operations/egypt-zohr.html>

Euronews. (2022, 09 03). Russia to shut down Nord Stream gas pipeline to Europe 'completely'. Ανακτήθηκε από: <https://www.euronews.com/2022/09/02/russia-to-shut-down-nord-stream-gas-pipeline-to-europe-completely>

Joint Statement on the U.S.-Greece Strategic Dialogue, 2023, Ανακτήθηκε από:
<https://gr.usembassy.gov/joint-statement-on-the-u-s-greece-strategic-dialogue/>

Josh, Cohen. (2016), Why Russia may be a smart business partner for Israel? Ανακτήθηκε
από: <https://www.reuters.com/article/cohen-russia-idUSL2N1622F0>

Reuters. (2022 , January 11). U.S. Voices Misgivings on EastMed Gas Pipeline—Greek
Officials. Ανακτήθηκε από: <https://www.reuters.com/business/energy/us-voices-misgivings-eastmed-gas-pipeline-greek-officials-2022-01-11/>

Reuters. (2022). EU gives 80 mln euro to N. Macedonia to tackle energy crisis. Ανακτήθηκε
από: <https://www.reuters.com/business/energy/eu-gives-80-mln-euro-n-macedonia-tackle-energy-crisis-2022-10-26/>

Speech by President Putin to the Russian Duma, 18 March 2014, Ανακτήθηκε από:
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>

Speech by Prime Minister Mark Rutte at the university Sciences Po in Paris about the current
developments in Ukraine, Ανακτήθηκε από:
<https://www.government.nl/government/documents/speeches/2022/03/09/speech-by-prime-minister-mark-rutte-at-university-sciences-po-paris>

TAP (Trans Adriatic Pipeline). Ανακτήθηκε από: <https://www.tap-ag.gr/>

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Ηρακλείδης, Α. (2015). Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική. (Ανοικτές Ακαδημαϊκές
Εκδόσεις. Κάλλιπος . Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/6150>,

Μανώλη, Π., & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στη διεθνή πολιτική οικονομία [Προπτυχιακό
εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
<https://hdl.handle.net/11419/3945>

Μαρής Γ., Καλαϊτζίδης, Ι. & Φλούρος Φ. (2023). Η Ελλάδα και ο περιφερειακός ρόλος της
Κίνας στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Η ανάπτυξη στρατηγικών σχέσεων και οι
περιορισμοί τους. *Region & Periphery*, 14(10), 33–57.
<https://doi.org/10.12681/rp.32606>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2022), Μετσόλα: Η χορήγηση καθεστώτος υποψηφιότητας σε Ουκρανία-Μολδαβία θα ενδυναμώσει την ΕΕ, Ανακτήθηκε από: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/eu-affairs/20220616STO33221/metsola-i-chorigisi-kathestotos-upopsifiotitas-stin-oukrania-tha-endunamosei-tin-ee>

ΔΕΠΑ, 2023, Διασυνδετήριος Αγωγός Ελλάδας – Βουλγαρίας (IGB), Ανακτήθηκε από: <https://depa-int.gr/agogos-greece-bulgaria/>

Σιμώνη Τζουγανάτου, (2022), Πόλεμος στην Ουκρανία: Κίνδυνος αποσταθεροποίησης των Δυτικών Βαλκανίων και Ευρωπαϊκή αντίδραση, Association of International & European Affairs, Ανακτήθηκε από: <https://odeth.eu/%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CF%85%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%83/>